

Nr. 37

AOL

13. SEPTEMBRIL 1924.

A-Sieren.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS
HIND 40 MARKA

TALLINNA EESTI KIRJAST.-ÜHISUSE

kirjastusel ilmunud

RAAMATUTE NIMEKIRI

Käskivi. Novellid. Adson, A. Hind 85 m.

Taavet Soovere elu ja surm. Romaan. Mait Metsanurk. Hind 120 mk.

Saatuse tujud. Jutud Vene-Austria võitlustest Karpaatides. J. Mändmets. Hind 130 mk.

Poiss ja liblikas. Novellid. A. H. Tamm-saare. Hind 100 mk.

Teekond Hispaania. Reisikirjeldus. Friedebert Tuglas. Hind 200 mk.

Pärisosa. Luuletustekogu. Marie Under. Hind 85 mk.

Nipet-Näpet. Legendid, anektoodid ja tõsijuhtumised. A. Jürgenstein. H. 50 m.

Vähkmann ja Ko. Fõljetonistlik romaan. O. Luts. Hind 100 mk.

Tiibuse Jaak Tiibuse kirjavahetus. I ja II jagu. Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. I jagu — hind 60 mk., II j. hind 150 mk.

Tiibuse Mari ajalikud laulud. Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. H. 35 m.

Eesti iseseisvuse teel. I. Vene revolutsioonist Eesti vabadussõjani. Ülevaade 1917. ja 1918. a. sündmustest. A. Tammann. Hind 160 mk.

Minu mälestused. Adm. Joh. Pitka memuaarid. Hind 225 mk.

Sõda Landesvehriga. J. Poopuu. H. 100 m.

Au langenuile. Luuletused vabadussõja kangelastele. Aks. Kallas. Hind 200 m.

Elu mäng. Jutustus Eesti vabadussõjast. Mihkel Lüll. Hind 90 mk.

Ahvide kasvandik. Juhtumuste romaan. Ed. R. Burroughs. Inglise keelest L. L. Hind 200 mk.

Kadunud mees. Ülipõnev romaan. Inglise keelest L. L. Hind 160 mk.

Loitev Koit. Romaan Ameerika dollarimaalt. Jack London. Inglise keelest H. M. Hind 200 mk.

Malailaste laev. Romaan. Clark Russell. Inglise keelest. Hind 150 mk.

Julge Mäng. Kriminaalromaan. R. Augustin Freeman. Hind 80 mk.

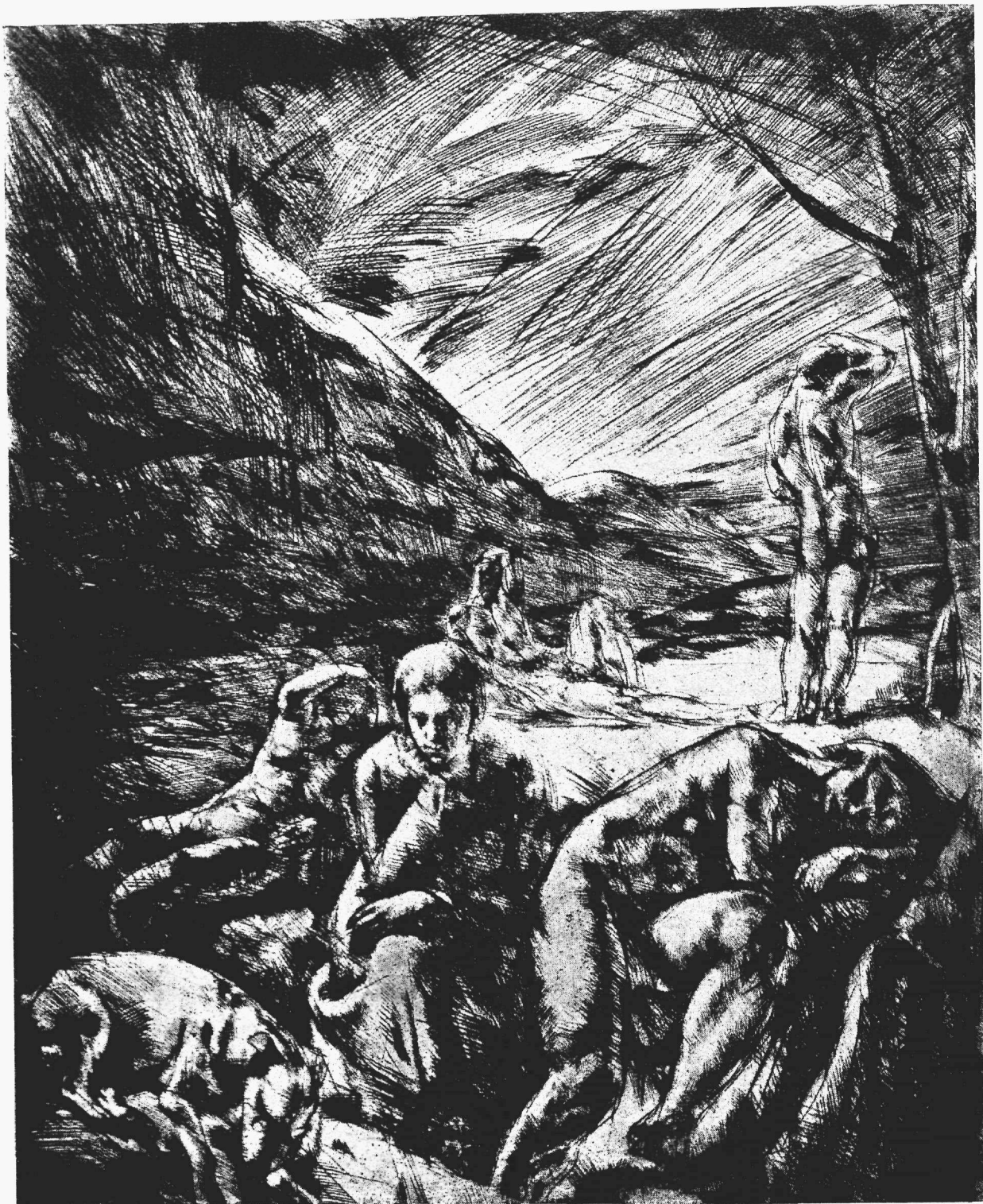
Punased lõunast. F. Grass. Hind 60 m.

Psühholoogia pääjooned. I osa. Dr. H. Höfding. Tõlkinud K. Freiberg. Hind 130 mk.

Valitud Eesti rahvalaulud. Antoloogia, eessõnaga rahvaluule üle. A. Saareste. Hind 130 mk.

Kodumaal rännates II. Piirisaares-Endla-Neeruti-Haapsaku. G. Vilberg. Hind 100 m.

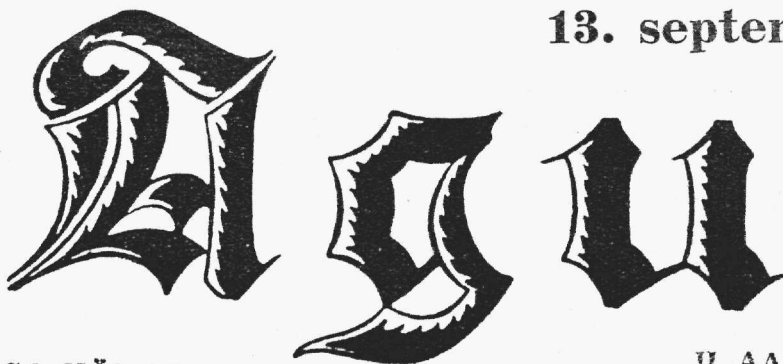
Kasvatuse radadel. Kasvatuse õpetus. C. H. Niggol. Hind 630 mk.

NIRVANA

ERNŐ ABONYI
UNGARI KUNSTNIK

KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI

TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. EESTI
KIRJ.-ÜHISUS

ILMUB IGA NÄDAL

II AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2

TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVI 1-2

SUUR-BRITANNIA RIIKLIK NÄITUS.

Prof. P. RAMUL.

Käesoleva 1924. a. aprillist kuni oktoobrini on Londoni Wembley's avatud Suur-Britannia riiklik näitus. Näituse juhtivamaks mõtteks on sidemete kindlustamine kõigi Briti asumaade vahel ja viimaste koondamine emamaa ümber tööstus-kaubanduslikus suhtes. Teiste sõnadega on näituse sihiiks — näidata maailmale rikkamat Briti kaubandus-tööstuslikku tegevust ja aidata kaasa selle edaspidiseks eduks ja levimiseks ilmaturul.

Wembley näitus erineb teistest maailma näitustest selle poolest, et ta on huvitav ka etnograafilisest küljest. Harilikult võtavad sääraseist üleilmelisist näitustest osa riigid, mis üksteisele enam või vähem sarnased oma kultuuriliselt arengult ja millel ka enam või vähem ühesugused elamistingimused. Wembley näitusel aga esinevad kauged Aafrika, Aasia, Austraalia ja Ameerika asumaad, millest igaüks seisab koguni isesugusel kultuurilise arenemise astmel ja millel elamistingimused igaühel täiesti iselaadi. Peale selle on veel mõnel neist isegi kultuurist arusaamine ühes üldise ilmavaatega, täiesti lahkuminev meie omast.

Näitust peetakse Wembley pargis, umbes 30—45 minutilise sõidu kaugusel Londoni südalinnast. Sinna sõiduks on tarvitada igasugus. sõiduabinõud: raudteed, autobusid, automobiilid, mototsükletid jne. Liikumine aga näitusel endal sünnib ringraudteel, lahtiseil autobusidel, toolkaeskail, paatidel jne. Sageli võib autobuside peatuskohil leida imetaolisi pealkirju, nagu näiteks: Otseühendus Lõuna-Aafrikaga ehk Tseiloniga ehk jälle Lääne-Indiaga. Samasuguseid pealkirju leidub muidugi ka ristteel ja tulpadel, näidates teed üksikute osakondade ja

paviljonide juure. Peale selle on iga paviljoni juures oma teadete büroo, kus saab täpseid selletusi kõigis küsimusis, puutuva is antud paviljoni.

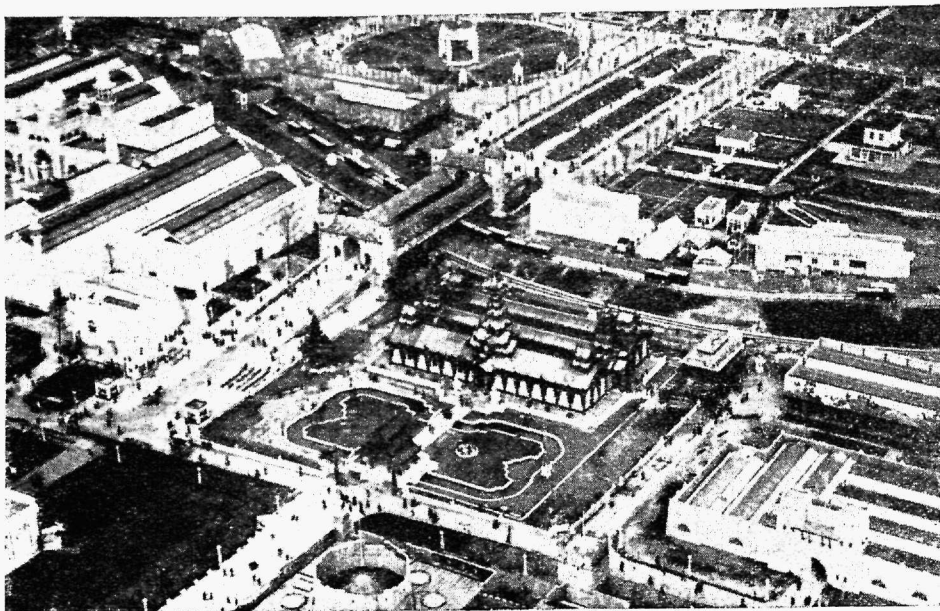
Näituse vaatlemisel tuleks igaühel kõige pealt näitus läbi käia nimelt üldise mulje saamiseks ja siis alles asuda üksikasjalisemale vaatlemisele osakonnis, mis vaatajalt kõige enam huvitavad. Nii tegime ka meie. Käies jala, plaan käes, läbi kõik osakonnad, märkides sealjuures kohad, kus pärastpoole oleks huvitav peatuda pikemini.

Jagades oma muljeid lugejaga, püüan anda lühidas ülevaates üldise pildi Wembley näitusest peajasalikult kolmest küljest, nimelt: arhitektuurilisest, kaubandus-tööstuslikust ja etnograafilisest.

Arhitektuurilisest küljest on kõige huvitavamad muidugi need paviljonid, mis on silmapaistvad omapärasusest ja kannavad enam või vähem kindlamat stiili. Sääraseina esinevad näitusel peajasalikult Aafrika ja Aasia asumaade paviljonid.

Nii esineb Lääne-Aafrika osakond õuena, mis on ümbritsetud punastest paksudest ebakorrapärase kujuga seintest ja tornidest, mis on ehitatud päikese käes kuivatatud telliskivist. Sääraseid seinu ehitati endiseil aegadel kaitseks võitluses orjapüüdjate vastu. Ones endas leidub kolm originaalset ehitust, milles on esitatud kolm Aafrika asumaad: Nigeria, Kuldrand ja Sierra Leona.

Ida-Aafrika osakond esineb Araabia kindlusega, paksude müüridega, tornidega sissekäigu kohal ja suurtükkidega, mis vahivad välja müüride avausist. Siin on esitatud rida Ida-Aafrika

Üldvaade õhust
Wembley näitusele.

asumaid: Sudan, Sansibar, Uganda, Taganrika, Mauria j. t.

Lõuna-Aafrika osakond on ehitatud vanas Hollandi stiilis: Pikergune peaehtus, valgeks värvitud seinad, punane katus, etteastuvad seinaehtused sissekäikudel ja lahtised galeriid. See stiil näib tahtvat osutada, et praegused Lõuna-Aafrika asumaade elanikud põlvnevad Hollandist. Selles osakonnas on esitatud Healooteuse maamina, Nataalia, Transval, Rodeesia ja teised Lõuna-Aafrika asumaad.

Aasia asumaadest on kõige silmapaistvam paviljon Indiaal. Ta on ehitatud Agra ja Delhi kuulsate templite stiilis. Paviljon lõpeb ülal kõrge hiiglasuure kupliga, mis ümbritsetud mi-

narettidest. Ehituses on keskel suur õu, ümberringi kolonnid. Õues on basseini ümber asetatud rida palme ja teisi troopika taimi.

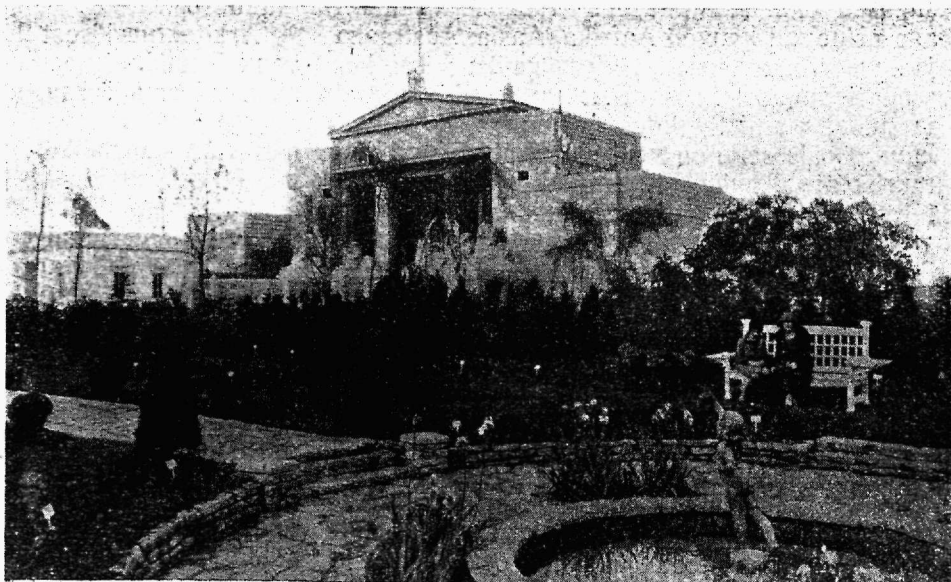
India asumaadest on Burmal ja Tseilonil oma eripaviljonid, kuna neile omane on eriline rikkus ja tüübilisus. Burma ehitus — see on kooopia Mandalaj kuulsast pagodist muinasjutuliste imeelukatega (leogriifidega) sissekäigul. Ehitus ise ja kogu siseehitus on tehtud sealmaa pükspuust. Kuna aga Tseiloni hoone on reproduktsioon vanast Kandia stiilist.

Malai paviljon on ehitatud Mauri-Arabia stiilis: lame katus, peasissekäigu kohal suur kuppel, mille kummagil küljel torn minarettidega. Kogu ehitus on värvitud vöötides kolme-

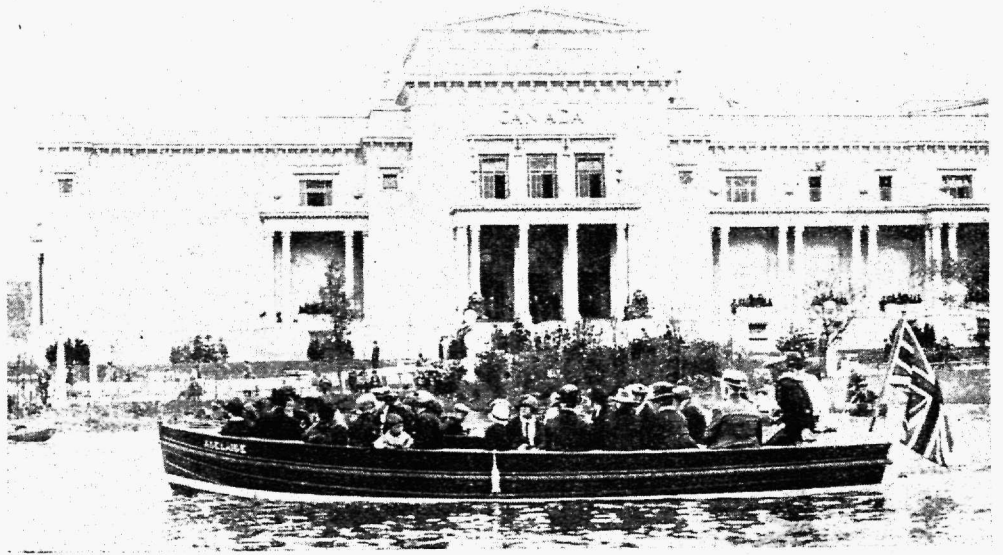
*

Valitsuse hoone
Wembley näitusel.

*

*
Kanaada paviljon
Wembley näitusel.

värviliselt: punase, kollase ja mustaga, sümboliseerides nõnda kuningavõimu, täidesaatvat võimu ja ühiselu. Väga originaalne on ka paviljoni kõrvale ehitatud väike tüübiline Malai õnn.

Saravaki (Borneo saarel) asumaa esitab miniatüüris üht sealmaa radsha lossi. Ehitus on tehtud sealmaa materjaalist, katus n. n. raudpuust.

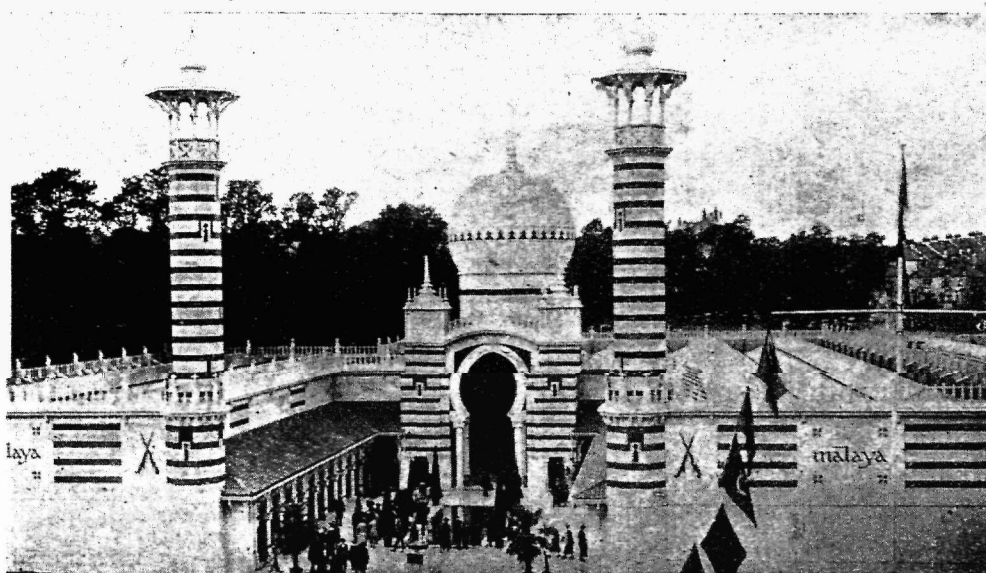
Bermudi asumaa ehitus aga pole mingi jäljendustöö, vaid täielik originaal, mille toonud sealmaalased Bermudi saartelt. See on kahekordne puuehitus, katusega Bermudi grafiidist ja akendega isesugusest läbipaistvast ainest klaasi asemel.

Hong-Kongi paviljon kujutab väikest Hiina linna tänavat vanaaegsete kauplustega, kus naeratava näoga hiinlased müütavad igasuguseid erevärvilisi kaupu.

Palestiina ja Küpri paviljon tuletab osalt meele Bütsantsi stiili. See on pikergune ehitus kahe kupliga Bütsantsi stiilis.

Malta asumaa ehitus on väike koopia Malta saare vanaaegseist kindlustusist.

Omapäraselt on välja ehitatud ka Lääne-India asumaaade osakond, kus peale Lääne-India saarte on esitatud veel Briti Gondura ja Atlandi ookeani saared. Briti Quinea on esitatud omapärase eriehitusena kõrge kaarega mingi triumfivärava taoliselt sissekäigu juures.

*
Birma paviljon
Wembley näitusel.

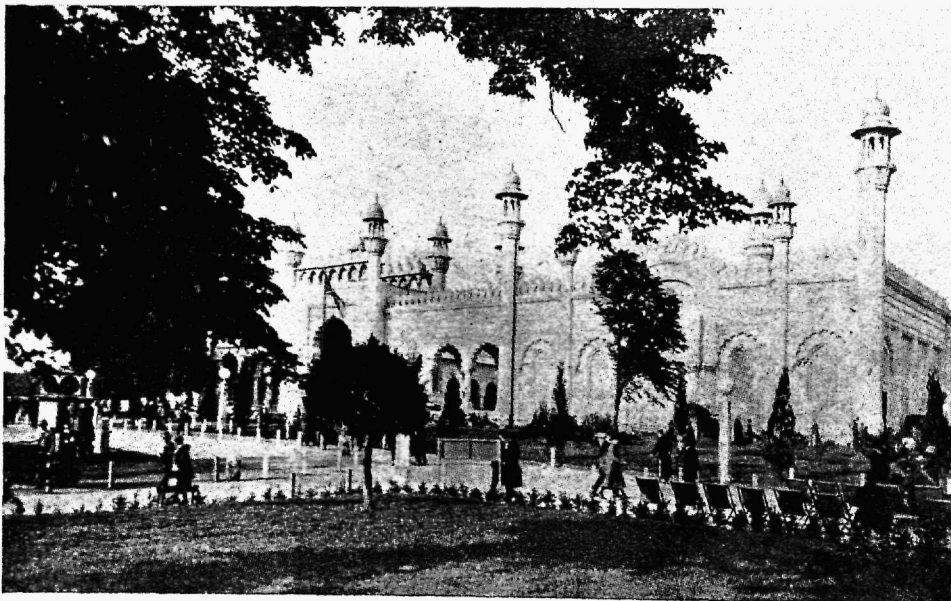

Põhja-Ameerika ja Austraalia asumaade (Kanaada, New-Foundlandi, Austraalia, Uus-Meremaa ja Vaikse ookeani Fidshi saarte) paviljonid on stiililt üksteisele sarnased ja pakuvad ses suhtes vähe huvitavat. Selle eest aga äratavad imestust Kanaada ja Austraalia lähedased paviljonid oma suureviisilisusega. Need on hiiglasuured ehitused valgeks värvitud seintega, lameda klaaskatusega, toetatud arkadest, esileastuvate massiivsete esikülgedega ja kõrgete, valgusküllaste käikudega hoone sisemuses. Kanaada paviljon näiteks mahutab endasse kuni 15.000 inimest istuma ja ta ehituseks kulus Kanaadast toodud materjaali ligi kaks miljonit kant-jalga.

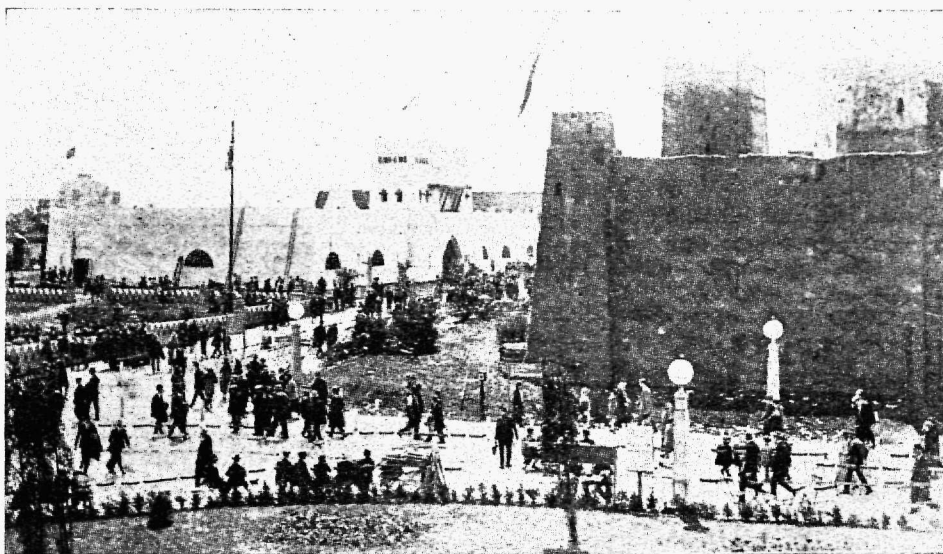
Samuti pakuvad „Tööstuspalee“ ja „Inseneripalee“ stiililt vähe huvitavat ja mõjuvad jällegi nimelt oma suurlaadiga. Need on kogu näitusel kaks suurimat paviljoni, millest ses suhtes esimene koht on „Inseneripaleel“.

Eriti väljaehitatud „Kunstide palee“ kui sellesarnane ei suuda vastata oma nimetusele arhitektuurilisest küljest. Ta on ilus, kuid pakub vähe huvitavat kunstilise stiili mõttes.

Koguni vastandiks ebastiilsele kunstide paleele esineb nagu saatuse pilkena stiili suhtes hästi huvitav „Valitsuspalee“, kus on näidatud valitsuse tegevus kõigis osakonnis. See on massiivne ehitus sissekäiguga Vana-Greeka stiilis, toetatud kolonnidest, laiade ülesviivate

*
India paviljon
Wembley näitusel.

*

**Ida-Aafrika ja Kuld-
Ranna paviljon
Wembley näitusel.**

*

astmetega ja kuue lõvikujuga, mis paleeuksele nagu valvajaiks.

Samuti ei saa jätta nimetamata hiiglasuurt staadiumi, mis on ehitatud peaaesjalikult spordi jaoks ja mahutab endasse ligi 125.000 inimest.

Lõppeks on näitusel veel palju ehitusi igasugu lõbustuskohtadeks, restoraanideks, koosolekuiks jne., mis aga siia kõne alla ei kuulu.

Säärane oleks üldiseis joontes Wembley näituse pilt välisest küljest arhitektuuri mõttes.

Ülalpool tähendasin, et Briti näituse tähtsus kogu riigile ja väljaspoole selle piire seisab peaaesjalikult tööstus-kaubanduslikus küljes. Seepärast on ka meil oma tähelepanu käesolevas ülevaates pühendada peamiselt sellele alale. Loomulikult muidugi esineb kauban-

dus ja tööstus näituse kahes suurimas hoones: tööstuspalees ja inseneripalees, millest siin teemegi alguse.

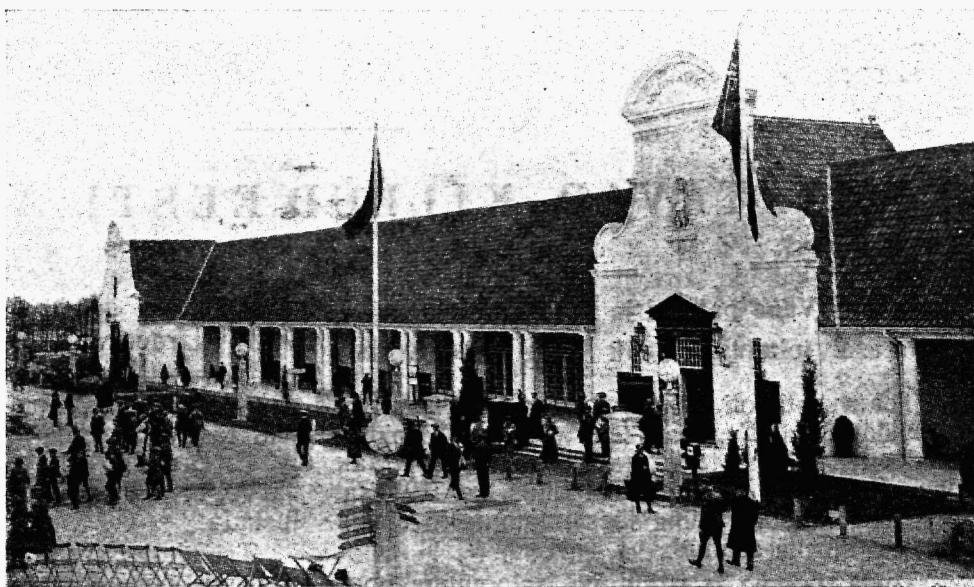
Kes on näinud Pariisi, Berliini ja Londoni ilmamagazine, see võib ehk umbkaudu juba kujutleda tööstuspaleed. Vahe on ainult see, et suurlinnade hiiglamagasinides on kaubad paigutatud 4—5 majakorrale, siin aga ainult ühele.

Selles paviljonis torkab silma kõige pealt puuvillatööstus. On täpselt ära näidatud kogu puuvilla väljatöötamiskäik, alates taime kasvatamisega ja lõpetades igasuguste valmiskangastega. Rida töötavaid masinaid ja kinofilmid selgitavad vaatajaile puuvilla väljatöötamise viise. Rite on Iirimaa tähtsaim produkt. Puu-

*

**Lõuna-Aafrika paviljon
Wembley näitusel.**

*

villa kõrval äratav tähelepanu üleilmeliselt kuulus Inglise villatööstus. Siiditööstuse osakonnas on näidatud masinaid, mis automaatselt haruldaselt kiirelt töötavad välja siidi. Samas on välja pandud siidkangaid, siidpaelu ja tuhandeid teisi produkte, mida saadakse siidiussilt. Ilus on ka tippude osakond, mida nii heameelega käivad vaatamas daamid. Ka on siin olemas valmisriiete osakond igasuguste suurepärase tuuletidega.

Edasi on väga rikkalik väljapanekult keemiaosakond seepide, lõhnaõlide, soolade ja värvidega jne.

Paberiosakonnas võib näha paberi kogu valmistamiskäiku, alates vedelast ainest ja lõpetades parema paberisordiga.

Suurt tähelepanu on juhitud ka toiduainete konserveerimisele, mis nii suurt osa etendas ilmasõjas sõjavägede toiduainetega varustamise suhtes.

Klaasitööstuse osakonnas tõmbab endale tähelepanu joonistuste mitmekesisus ja tööde peensus ja maitserikkus.

Võrdlemisi rikkalik on ka kuld- ja hõbeasjade ja kalliskivide osakond.

Muusikaosakond on pannud välja palju muusikariistu, millest igaüht võib proovida eriti selle jaoks seatud tubades.

Teadustes tarvilikkude riistade osakond tõmbab endale peamiselt eriteadlaste-asjatundjate tähelepanu.

Huvitav niihästi eriteadlasele kui ka igale teiselegi näitusel käijale on päevapildiosakond.

Meie ajale väga suure tähtsusega on ka tulekindlate kapide, kaitselukkude, hoiatus- ja signaalkelladega varustatud uste jne. osakond.

Põllumajandusosakonnas võib näha kõiki kohalikke sellele alale kuuluvaid produkte.

Lõppeks on olemas segakaupade osakond,

mille ülesandeks on näidata igasuguseid väikesi müügiaineid.

Kõigist tööstusaladest koguni eraldi on paigutatud meie tehnilisele aegjärgule nii ülitähtis inseneriala, milleks on ehitatud suur inseneripalee oma mitmesuguste erijagudega. Nii näiteks on siin väga huvitav, peamiselt müüdugi insenerile-asjatundjale, kuid ka igale teiselegi vaatajale, elektrotehniline osakond, kus on näidatud kõik elektrienergia saavutamise viisid, alates väikeseist abinõudest ja lõpetades suurte masinatega. Üheks üldist tähelepanu äratavaks masinaks on siin n. n. ventimootor, masin, mille abil saadakse elektrijõudu tuulevooludest.

Suurepärase mulje annab masinate jaoskond, kus töötamas täiel jõul terved read kõige mitmekesisemaid masinaid, alates väikeseist käsimasinaist ja lõpetades uusimajakujulisemate hiiglasuurte auruturbiinidega. Selle paviljoni keskkohas on ehitatud isegi paar raudteeliini, kus liiguvad masinad nende proovimisel. Samuti võib siin näha sadamate tõstekraanasid, mille abil masinaid ja nende üksikuid osi võib paigutada ühest kohast teise.

Kui meririik on Suur-Britannia erilist tähelepanu pühendanud müüdugi laevaehituse osakonnale, mille ehitamisest on osa võtnud ligi kolmsada inseneri-eriteadlast ja laevaehitusäri.

Raudteeosakonnas on näha vedureid kõige esimesest leiust kuni kõige moodsamani; on olemas ka terve rong kõigi uusima aja nõuetele vastavate vagunite ja elektriveduriga.

Automobiilide, jalgratate, mototsiklettide ja muude sellesarnaste osakond on nii suur, et juba üksi tundub täieliku näitusena.

Keemiaosakonnas on välja pandud mitmesuguseid metalle, mis etendavad tähtsat osa inseneritööstuse alal.

(Järgneb.)

HUVITAVAD KILLUDE ESTI AJALOOST.

T. LAUR.

3

Kuidas Vene politsei ja sandarmivalitsus „Virulase“ toimetajat Jaak Järve „attesteeris“.

Teatavasti oli kaheksakümnendal aastatel populaarsema Eesti ajalehe „Virulase“ toimetajaks tolleaegne tegelane ja aatemees Jaak Järv (sündinud 1852. a.) Tallinnas, kes 1919. a. Samaara lähedal Volga jões uppunud ja seega õnnetult surma saanud.

Tema, pehme ja painduva iseloomuga noor

inimene, oli siis Vene valitsusväimude silmis väga „kardetav“ mees, nagu allpool näeme.

„Virulase“ toimetuse ja talituse Tallinnas asus siis Roosikrantsi tänaval, majas nr. 109. Samal tänaval, majas nr. 127/22 oli ka tuntud A. E. Brandti trükikoda. Viimase ostis Jaak Järve, et „Virulase“ seisukorda paremini kindlustada.

Trükikoja avamiseks või töö jätkamiseks seal uue omaniku poolt oli aga kuberneril luba

vaja. Ja 5. mail 1883. a. annabki J. Järv selle loa saamiseks kubernerile saksakeelse palvekirja, kus 1 rbl. 20 kop. eest kroonu marke peal ning mis järgmist pealkirja kannab:

„An Excellenz den Herrn Gouverneur von ganzen Ehstland, wirklichen Staatsrath und hohen Orden Ritter von Polivanoff.“ (Ekstsellentsile, herrale kõige Eestimaa kubernerile, tõsisele riiginõunikule ja kõrgete ordu-tähtede rüütlile von Polivanovile).

Nagu näha, ei juletud Eesti keeles ülemusi „paludagi“, ehk küll seaduses (1866. a. valla kogukonna seadus) „sisemine“ kirjavahetus juba siis emakeeles oli lubatud.

Selles saksakeelses palvekirjas seletas Järv asja puhtsüdamlikult, et — Brandtilt trükikoja ostnud ja palub nüüd selle avamiseks oma firma all luba.

Kuberner Polivanov ei mõtelnudki palvet enne läbi vaadata, kui politseilt ja sandarmitelt J. Järve isiku kohta „ustavuse“ teated nõutud. Ja meie ekstsellents ning rüütel küsibki kõigepealt Tallinna politseimeistrilt salajase kirjaga Jaak Järve kohta teateid, kes ka sama „salajaselt“ järgmist vastab:

Salajane.

„Eesti ajalehe „Virulase“ toimetaja Liivimaa kubermangu, Viljandi valla talupoeg Jaak Järv on Tallinna politseile mitte kõige paremast küljest tuntud, seepärast, et ta siinse evangeeliumi-luteri usu konsistoriumi kirja põhjal Tallinna magistraadi kohtu alla anti, sest et ta „Virulases“ usu kombeid irtitas (?! T. L.). Peale selle kahtlustatakse ka selles, et ta väljaantava ajalehe propageerimise sihil tema enda elu kallale kippumise välja mõtles (?! T. L.).

Tähendatud Järvele keelati ka eelpool öeldud põhjustel mõni aeg tagasi tunnistuste väljaandminegi tema ülalpidamise ja poliitilise truuduse kohta ning ühtlasi ka seepärast, et politseivõim, kes kellegi isiku poliitilist truudust tõeks tunnustab, võtab seega ka kõrgema ülemuse ees teatava vastutuse oma peale, kes oma korraldused sarnase tunnistuse peale rajab. Sedaviisi võib poliitilist truudust ainult niisugusel korral tõendada, kui täiesti selles tõelikkuses kindel olla.

Järve eest on aga raske vastutada. Lähemaid teateid tema isiku kohta võib ka Eestimaa kubermangu sandarmivalitsuse ülem anda, kellele see asjaolu teada on, mispärast politsei temale ustavustunnistust välja ei annud.

Tallinnas, 11. juunil 1883. a. nr. 202.

Politseimeister Notbeck.“

Ja kuberner Polivanov pärib nüüd ka kubermangu sandarmitepolkovnikult von Merklinilt salajase kirjaga kiireid teateid Jaak Järve kohta.

Ja see saadab ka oma „sandarmi-laboratoriumist“ õnnetu Eesti ajalehe toimetaja isiku kohta kubernerile järgmise pika, 42-realise vastuse, mida ainult sandarmid võisid luuletada ja tondina seinale maalida ning mida siis ka üksnes meie rahva vaenlased võisid uskuda:

Salajane.

„Herralle Eestimaa kubernerile.

Teie, ekstsellentsi 15. juuni s. a. järelepärimise nr. 181 peale on mul au teatada, et niihästi teatud Gustav Steini *) asja uurimise puhul kui ka enne ja pärast pidasin mina ajalehe „Virulase“ toimetaja üle alalist järelevalvet ning sain endale tema kohta järgmise kindla mulje:

Jakob (? T. L.) Järv on siin noor-Eesti parteil üks peaagitaatoreist, kes rahva alatise ärritava meeleolu alalhoidmiseks valede väljamõtlemisestki eemale ei pörka, kes siinset aadeliementi kõige kahjulikumast küljest püüab kirjeldada, kuigi ise teab, et need väljamõeldused, mida ta oma „shurnaalis“ üldiseks teadmiseks esile toob, on ta enda mõttevendade tooted, kusjuures aga tal endal ametliku järelepärimise peale, kelle poolt üks või teine sarnase sisuga ajalehe artikkel temale saadatud, sarnased võltsitud allkirjadega varustatud teated kellegi isikute kohta on, keda olemaski pole, mida ta aga tõepoolest ise oma enda väljamõeldud isikute allkirjadega varustab.

Peale selle on tema ajalehe toimetatus sarnaseks kohaks, kuhu mittemest kubermangu urkast talurahvas kokku voolab administratsiooni ja mõisnikkude peale kaebusitoma, mis aga omakorda temale jälle oma ajalehe artiklite jaoks toitu annavad.

Sedaviisi võib temale trükikoja avamise luba enda parandamata tagajärgedega sündmusi kaasa tuua, sest et selle tegevus tema enda otsekohese juhtivuse all oleks ja ei teotataks riivamata või märkimata.

Polkovnik von Merklin.“

Iseenesestki mõista, et sarnaste „attestatatsioonide“ põhjal kuberner Jaak Järve palve

*) Gustav Stein oli Rakveres tolleaegne „pahempoolne“ tegelane ja ajalehtede kirjasatja; seega võimude vihaalune ning nende poolt tagakiusatav. Hiljem stüdistati teda kohtu poolt mingis asjus, ja saadeti Siberi. Kas ta sealt põgenes või sinna suri ei tea. T. L.

tähele panemata jättis, mida ta ka politsei kau-
du Järvele laskis kuulutada, keelu põhjusi ni-
metamata.

Alandlik ja nähtavasti ka Saksa keelest lu-
gupidav Jaak Järv kirjutas siis ka selle teate
„kuulmise“ kohta politsei kuulutusele järgmi-
selt alla:

„Jaak Järv Redacteur des „Viru-
lane“.

Ja vaene Jaak Järv, keda ta härdameelsuse
poolest koguni „Nutu-Järveks“ hüüti, tembel-
dati siis valitsusvastaseks elemendiks — agi-
taatoriks!

Kui 50 aasta eest Vene keisrite pildid kõrtside ja „mülgaste“ seintelt kõrvaldati.

Meie päevil siunatakse vahest, et ametiasu-
tustes mõnikord liig tühiste küsimustega tege-
mist tehakse, kuid kui Vene keisrivalitsusaeg-
seid akte või kirjavahetust lehitseda, võib kind-
lasti otsustada, et siis vast see kantseleilise
vormilismi õitseage oligi, et siis ka sarnaste
asjade ja asjakestega aega viideti, mis — hai-
gelegi naeru peale ajab.

Minul tuli kunagi lehitseda muuseumis sarnast
salajast akti 1873. aastast, mis endas neid kor-
raldusi sisaldas, et Vene keisrite ja nende sugu-
konna liigete pildid tulevad kõrtside ja „mül-
gaste“ (lõbumajade) seintelt kõrvaldada.

Tallinna „korralduste“ kohta leidis aktis
tervelt vanapagana tosina — 13 — võrra „sala-
fasi“ ametlikke pabereid, mille sisu näitliku pil-
dina tolleaegsete kantseleide hiilgeaja kohta
siinkohal võiksime jälgida.

Nii figureerib esimese lehena aktis järg-
mine Eestimaa kubeneri salajane ametlik mää-
rus Tallinna politseimeistrile:

„Siseministeriumi juhataja 21. septembri
s. a. ringkirja nr. 2113 põhjal selle kohta, et
keisri ega keisri perekonna liigete pilte mülg-
gastes koguni ei tohi pidada, käsen teid, kõr-
geausus, kõik mülkad isiklikult läbi käia, ja
kus sarnased pildid leiduvad, need kohe ära
võtta ning asjast mulle teatada.

Kuberner: vürst Shahovski-Stresnev.“

Teise lehena on akti õmmeldud Tallinna
politseiülemale vastus kubernerile täh. ringkirja
peale, kuna politseivalitsust siis ametlikult
„heakorrahoidmise valitsuseks“ (управа благо-
чинія) nimetati. See originaalne vastus on
järgmine:

„Salajane.

Hiilgusele,

herrale Eestimaa kubernerile.

Raaport.

30. septembri s. a. ettekirjutuse nr. 22
täitmiseks on mul au Teile, vürstlik hiilgus,
ette kanda, et ma kõik Tallinna mülkad isik-
likult läbi vaatasin ning leidsingi ühes keisri
isiku pildi, mille sealt kaotasin.

Politseimeister polkovnik Wolff.“

Kolmas leht aktis sisaldab kubeneri sa-
lajast käsku politseiülemale keisri pilt ikkagi
mülkapidajale kui ta eraomandus tagasi anda,
temalt aga allkiri võtta, et ta keisri pilti oma
„asutuses“ üles panna ei tohi, kuna täitmisest
kätakse teatada ja mülkapidaja allkiri kub-
neri kätte saata.

Neljandal lehel on kubeneri uus käsk
politseiülemale kõigilt Tallinna mülgaste pi-
dajailt sarnased allkirjad võtta, millega nad ko-
hustuvad mülgaste seintele mitte kunagi keisri
pilte riputada, kuna allkirjad kubeneri kätte
tulevad saata.

Viienda ja kuenda lehena on politsei-
meistri truualamlikud „raapordid“ näha, kus pi-
kalt-laialt aru antakse, et äravõetud keisri pilt
on omanikule ilusti tagasi antud ning et ka nõu-
tavad allkirjad on võetud.

Teised lehed aktis ongi kõigi Tallinna
mülkapidajate allkirjad, millega need pühalikult
kohustuvad keisri perekonna pilte oma „asutu-
sis“ mitte kunagi üles panna.

Ja neid allkirju on jällegi oma vanapagana
„pooltosinat“, s. o., tervelt seitsesuguste
Ulanovite, Kivialuste, Jakovlevite, Niikman-
nide, Martsonite, Sobullseppade ja Güüde nime-
dega, õigemini — ristikestega politsei
poolt kirjutatud nimele kõrval, sest väga ise-
loomulik on seegi asjaolu, et keegi sarnane
„tähtis mees“ Tallinnas pole oma nimegi mõist-
nud kirjutada, vaid ainult — ristikesed teinud.

Hiigem järgnes sarnane keeld ka kõrtside
kohta.

Arusaadav, et Vene siseministerium pidas
sarnast kirjavahetust kõige rohkearvulise ku-
berneride hulgaga, kes siis omakorda jälle kõik
politseinikud niisugust „ülitähtist käsku“ täit-
ma jalule ajas. Viimased jälle andsid omakorda
kuberneridele „tähtsist“ täpselt aru, need
jälle ministeriumile jne. jne. jne.

MILJONIDOLLARILINE TEEMANT.

J. S. FLETCHERI romaan. Eestindanud L. L.

I.

Peakotiga mehed.

Herra Daniel Vandamarke tuli liikmeks meie golfiringi — kes tarvitab Marton Hilli mänguvälja — vara sügisel 1919. aastal. Teda esitasid kaks City meest. Nad näisid temast vähe teadvat. Ja ükski teine liige ei teadnud temast rohkem. Temast vaid kõneldi üht ja teist. Ta oli miljonäär. Oli hiljuti saabunud Londoni Lääne-Aafrikast. Asus lõvisarnases majas Prince's Gate piirkonnas. Tal oli laialdasi kaubanduslisi suhteid suurimate rahameestega. Ta oli võimumees. Aga kui herra Vandamarke'i vaadata lähemalt, oli ta vanapoolne, vaikne, vähenõudlik, tähelepanuäratamata, kõhn, väikese kasvuga mees, kel oli hästihoitud habe ja vilkuvad silmad; seesugune, kes pigemini kuulab kui räägib ise. Kuid, kes kõneles temaga, see märkas pea kaht asja: esiteks, et ta jutt maksis kuulamise vaeva, ja teiseks, et ta oli oma eluajal reisinud igas maakera nurgas ja tutvunenud paljude inimeste ning paljude linnadega.

Herra Vandamarke'i arusaamine golfist oli täiesti iseloomulik temale. Ta ei hoolinud põrmugi sellest, kas ta lõi kaks või kakskümmend lööki künka ja rohelise vahel; ta jäi heameelega kõrvale, kui energilisemad mängijad püüdsid sihile, ainult ühes asjas oli ta järeleandmatu — ükskõik kui palju see nõudis aega, oma ringi tegi ta ikkagi. Kuigi ta ei rääkinud seda kunagi, oli täiesti selge, et ta tõsine siht oli kehaharjutus: oskust ja täiust ta ei näinud taotlevat. Sellepärast ei läinud herra Vandamarke kunagi väljale mängukunstnikkudega; ta tahtis omale vastumängijat, kes suhtus asjale sama rahulikult ja külmavereliselt kui ta isegi. Sel põhjusel hakkasin talle meeldima mina, kes olin küllalt noor talle pojapojaks, ja sellepärast ma tihti keerlesin — ükski teine sõna ei kujuta nii hästi meie rännakuid — temaga mänguvälja ümber.

Tema kiirus oli paras mulle, sest seks ajaks olin alles vaevalt õieti toibunud kauasest haigemajas olemisest sõja lõpus saadud haava pärast ja tarvitanis värsket õhku ning kergelt liikumist rohkem kui jõupingutust ja täpsust nõudvat võistlust. Herra Vandamarke'i silmad välgatasid kuldääreliste prillide taga, kui ta nägi mind hulkumas klubimaja läheduses. Selles seisukorras olin just sobiv ta seltsiliseks. Harielikult võttis mäng temalt kolm tundi, siis kulutas ta veel tunni teed juues ja paberosse suit-

setades, enne kui läks pikkamisi jaama, et jõuda linna sõitvale rongile. Enamalt jaolt seirasin ma teda sel käigul, ja me saime peaaegu sõpradeks.

Marton Hilli jaam on teataval määral iseärane. Kuigi ainult kolmekümneviie kilomeetri kaugusel Londonist, on ümbrus, kuhu mänguvälja ehitatud, niisugune, et esimese pilguga tundub olevat üsna maailma lõpus — riba künklist, lainetavat ja metsikut maad, nähtavasti kaugel kõigest. Peale selle piirab seda tihe mets ja põõsad, nii et suvila ees olevalt rõdult pole näha ainustki maja, ei üksikut onnigi ega kirikutorni. Kuid nii kõrval maailmast see paik pole siiski, sest metsa taga idapoolt, alt, nutvaist puudest varjatud kitsast orust läheb kaks teed elavamasse ümbrusse — üks on Londonist lääne viiv maantee, teine, vordi eemal, raudtee, mis sõidutab inimesi Viktooria jaama. Selle raudteega tulime herra Vandamarke ja mina ühel õhtupoolikul Marton Hilli ja kavatsesime varase õhturongiga Londoni sõita. Kahtlemata ei pannud keegi tähele niisuguse tähtsusega olevuse harjumusi, kui mina olen ses suhtes, kuid peatsed juhtumised näitasid, et herra Vandamarke'i tegusid oli täpselt tähele pandud. Ta oligi vist meestest, kes toimivad nagu kella järele, ja kui ta oli saanud klubi liikmeks, võttis ta omale harjumuseks sõita linna 5.53-se rongiga. On tarvis seletada, mis ta pidi tegema, et jõuda rongile. Teed ringi maja ja jaama — paljas platvorm, kus peatusid ainult mõned rongid — vahel võib arvata umbes kahekümne minuti pikkuseks. Tee läks esiteks läbi metsade ja siis mööda sügavat üksildast rada, mis viimaks lõppes maanteel. Seal mindi treppi kaudu üle aia, siis mööda rada üle kahe heinamaa ja jõuti tollesse väikesesse jaama. Siin kitsa raja ja laia maantee ühinemiskohal võeti herra Vandamarke'i ja mind kinni kella kolmveerand kuue ajal ühel oktoobrikuu päeval ja viidi meile enestele tundmata reisile.

See juhtus järgmiselt. Olime veetnud õhtupooliku ühes koos oma harjunud kombe järele, ja kui olime soovinud teineteisele õnne kaheksateistkümneme augu eest, mis oli — meile — haruldaselt hea tagajärg, kulutasime veel umbes tunni ringitoas teelaua ääres. Poole kuue ajal läksime teele jaama poole. Olime ainsad, kes selle rongiga linna sõitsid. Mõned ringiseltsilistest istusid kaarte mängima, teised jälle ootasid oma autosid. Herra Vandamarke ja mina pidimegi siis kahekesi rändama

üksildast metsateed. Hakkas ju hämaraks minema, kui tulime alla orgu; hall udu heljus kuuskede ja mändide ümber. Seltsiline ütles midagi Inglismaa kliimast, mille tagajärjel ma tuletasin meele läinud talve kõvadust.

„Ei tea sellest midagi,“ vastas ta naerata-des. „Ma pole näinud Inglismaa talvet enam taevast teab kui mitmel aastal! Olen siiski saanud tunda mõnda õige karedat — mujal!“

Ta hääles oli värin — nagu juhtub tihti, — mis näitas sügavat ja iseäraselt asjatundmist, ja tundes teda sel ajal juba õige hästi, usaldasin öelda midagi omalt poolt, mis kahtlemata võis kõlada julgustamisena.

„Arvan, et on vist õige vähe seesugust, mis te pole kogenud, herra Vandamarke?“ ütlesin mina. „Olete liikunud ilmas õige palju, kas pole tõsi?“

„Olnud igas kohas ja näinud nii mõndagi!“ kinnitas tema, kuivalt naerata-des. „Poisipõlvest saadik ju olen rännanud. Olen näinud palju imelikkugi.“

„Mis on olnud kõige imelikum?“ küsisin.

„Inimesed!“ vastas ta kohe, iseärase tugeva häälega. „Loomi — elajaid — ei arva ühes! Olen uurinud inimese loomust kogu eluaja — aga pole veel kaugeltki jõudnud sihile. Huvitav!“

„Teil on olnud juhtumisi?“

„Juhtumisi!“ hüüdis ta jälle kuivalt naerata-des. „Oh, neist võiks kirjutada paar paksu köidet. Olen neist meestest, kellega ikka juhtub midagi. Ma... Armas aeg! Kas jällegi juba?“

Tal oli põhjust äkiliseks imestuseks. Otse meie ees läks rada kitsamaks, enne kui lõppes maantee; selle üle ripuvad puude oksad tegid ta pimedaks. Tihedast põõsast paremalt poolt tuli välja kolm meest, kolm suurt, tugevat, võimukat meest, kes astusid meie ümber sama hirmuäratavalt kui kindlalt. Kuid ma ei pannud niipalju tähele nende liikumist kui välimust. Igaühel oli veider peakoht — see peitis täiesti pea ja õlad ja ulatas vööni. Peast ülevalpool läks ta teravaks; ette oli löigatud kaks ümmargust auku, mille läbi maskeeritu võis vaadata; mõlemal küljel oli ka auk, kust võis kätt välja pista. Kuigi kohkusin kangesti, panin siiski tähele, et igal mehel oli toimisest villasest riidest ülikond ja et käised ei olnud kortsunud. Kõigiti olid me kimbutajad hästi riietatud mehed. Kuid peale selle märkasime midagi muud — palju tähtsat. Igaüks hoidis käes — nähtavasti õige asjatundvalt — automaatrevolvrit.

Peale esimest hüüatust jäi herra Vandamarke liikumatult seisma. Kuulsin, kuidas ta

hingas kiirelt. Sellele järgnes silmapilkne vaikus, mille katkestas kõige vähem maskeeritu.

„Herra Vandamarke,“ ütles ta kiirelt, lõõtsutava häälega. „Me võtame teid enesega kaasa! Me tarvitame teid — ja võtame ka te noore seltsilise, sest et ta juhtus teiega kaasas olema. Ärge hakake vastu, siis ei tehta teile midagi paha. Kõigepealt ütelge otskohehelt, kas on kummalgi teist sõjariistu? Pidage meeles, et võin teid kohe läbi otsida!“

Herra Vandamarke hääldas ühe sõna.

„Ei!“

„Minul pole sõjariistu,“ ütlesin mina.

„Hea!“ hüüdis mees. „Siis — sinna nurga taha meie autosse! Kummalgi teist pole tarvis karta, kuid peate sõna kuulma. Noh — kähku!“

Me läksime — polnud teist teed. Kuid herra Vandamarke küsis üle öla:

„Kuhu?“

„Meie asi!“ vastas suur mees. „Nagu öeldud — ärge hakake vastu, herra Vandamarke, siis ei juhtu teile midagi paha. Ju täna öösel magate oma voodis.“

Me pöörasime ümber nurga. Seal maantee ääres oli suur, tugev, kimmeline reisi-auto. Meid lükati ilma pikema jututa sisse; kaks meest, teine sama, kes selle ajami oli kõnelenud, järgnes; kolmas hüppas ette. Nägin teda istuvat juhtima, millest mulle selgus, et neljandat meest polnud. Kuid vähe oli meil võimalust midagi näha, sest kohe, kui ühes vangistajatega olime astunud autosse, lasti eesriided külgedel ja ees alla, ja juhti polnud enam näha. Arvatavasti võttis ta peale seda, kui me kindlasti kinni olime, oma peakoti ära, ja riietus harilikult, et mitte äratada tähelepanu. Oli kuidas oli, kuid minuti pärast kihutati meid minema — vangistatuna ja puuri pistetuna.

Autos oli parajasti küllalt valgust, et võisin näha neid kaht meest, kes istusid meie vastas ukse lähedal kummalgi pool. Kuid ma ei pannud neid põrmugi tähele, vaid katsusin silmas pidada me reisi sihti. Kui me sisse läksime oli auto lõuna poole keeratud, ja lõuna sihis ta hakkas sõitma. Kuid mõne minuti pärast keeras ta äkki pahemale poole ja natuke hiljem tegi sama äkilise käänaku paremale poole. Poole tunni järele olime keeranud nii palju, et läksin segaseks, ega võinud enam otsustada, kas liigume idasse, läände, lõunasse või põhja. Äkki keeras üks me vangistajaist elektri põlema. Siis nägin, et meid sõidutati toredusautos, mis kindlasti oli maksnud omanikule tubli rahasumma.

See oli suur, ruumikas sõiduriist ja sinna mahtus istuma pool tosinat hinge. Peale selle

Brasillia mässi puhul.

Sao-Paolo linn, kuhu Eestistki väljarändajaid asunud, oli mässi keskpunktiks.

oli ta pehmelt vooderdatud ja varustatud iga-suguste abinõudega, mis tegid olemise mugavaks ning lõbusaks. Kuid asjata otsisin sihti, nime või midagi muud, mis oleks ilmutanud, kes oli omanik. Sel kombel ei saanud rohkem teada, kui meie ees olevailt süngetelt nägudelt.

Kui tuli põlema keerati, kummardus herra Vandamarke, kes selle ajami oli hääletult minu kõrval istunud, äkki me peavahi poole.

„Kuna näite nii hästi tundvat mu asju ja liikumisi,“ tähendas ta varjamata pilkavalt, „siis teate vist ka, et mul on tütar?“

„Teame seda väga hästi, herra Vandamarke,“ kuuldus mehe huulilt.

„Tütar ootab mind koju lõunale kella veerand kaheksaks,“ ütles herra Vandamarke. „Ta satuks suure ärevusse, kui ma ei tuleks.“

„Ärge muretsege, sir!“ vastas viisakas hääl. „Me võtsime arvesse selle asjaolu. Te tütar on ju jõudnud saada teilt telegrammi, kus teatate talle, et ootamatu asi takistab teid hilise ajani. Kõik on hästi, herra Vandamarke! Te lähete kindlasti koju magama, kui olete meiega asjad õiendanud.“

„Tõesti väga sõbralik teie poolt!“ tähendas

herra Vandamarke. „Teiesugusteks meesteks olete nii viisakad kui ka tähelepanelikud. Kuid öelge, mis tahate minust? Noh, rumal küsimine minu poolt! Võin seda isegi hästi arvata.“

„Siis pole ka mingit põhjust minult küsida, herra Vandamarke,“ vastas me vangistaja. „Olen siiski rõõmus, et peate meid tähelepanelikeks ja viisakaiks. Katsume olla mõlemat. Loodetavasti istute mugavasti? Suitsetage kui soovite — me ise, nagu näete, ei saa seda praegu.“

Vandamarke talitas nõuande järele ja võttis välja oma sigaritoosi. Ta suitsetas hääletult tüki aega, silmitsedes hoolega me kinnipidajaid. Minagi vahtisin neid — või õigemini seda, mis oli näha nende riietest. Ühel oli pruun, teisel hall villane ülikond — heast riidest ja hästi õmmeldud. Jalanõudki olid head — esimest seltsi, kallid saapad. Ja mees, kes ükski oli kõnelenud, rääkis rahuliku, haritud häälega — herrasmehe häälega.

„Olen vist ennegi kuulnud te häält!“ hüüdis herra Vandamarke äkki. „Peaagu usun!“

„Ja mina usun, et ei ole, herra Vandamarke,“ vastas me vangistaja. „Mis on viisakas viis öelda, et kindlasti ei ole. Te pole näinud mind

kunagi enne ega näe mind peale tänast õhtut enam kunagi."

„Saab näha,“ urises herra Vandamarke. „Teie häält ma küll ei unusta!“

Omalt poolt lootsin, et mul oleks midagi kindlamat meeles pidada, kui paljas hääl. Minu meelest oli vähe võimalust, et oleksin võinud kunagi tunda me röövlid. Lugematul mees- tel on peened pruunid või hallid villased ülikonnad, ja raske on eraldada üht korralikku saapapaari teisest. Ja häälgi polnud eriti tähelepanu äratav; see oli harilik hästikasvatatud inglase hääl. Kui näeksin ometi midagi!... Ja siis ma äkki nägingi. Auto oli nüüd ju teist tundi sõitnud ühetasaselt ja õige kiirelt. Ta vähendas hoogu, vähendas aina ja peatus. Oli silmapilkne vaikus. Siis avanes üks ustest ja nähtavale tuli kolmas mees, peakotis jällegi. Ja kui ta pani oma parema käe ukse külge, märkas, et ta väike sõrm oli isemoodi paindunud ja keerdunud, ja et kondikühma peal, kus sõrm liitub kämblaga, oli tinahall arm. Oma laias kogemusest teadsin, et nähtud täpp oli kuulihäava märk.

„Nüüd, herra Vandamarke — ja te, noor sõber, — palun välja astuda,“ ütles pearöövel.

Astusime autost. Ma vaatasin ringi. Oli ju pime, kuid sain siiski aru, et olime mingisuguses hoovis, mis oli nähtavasti kolmelt poolt ümbritsetud mingi vana, kõrge ehitusega. Eest paistis valgus — nõrk valgus — ja me ihukaitsjad juhtisid meid sinna poole. Tulime

tammepuuga vooderdatud ettekotta, kuid seda me ei näinud palju. Kohe meie sisse astudes avanes üks ja meid lükatati õrnalt väikesesse tuppa, kus lamp põles laual, ja lõbus tuli leegitses ahjus. Üks pandi meie taga kinni: kuulsime, kuidas võtit keerati lukuangus.

Herra Vandamarke'i esimesed liigutused kinnitasid mu tähelepanu. Kohe, kui olime toas ja ükski, vaatas ta ringi. Tuba iseenesest oli harilik elutuba, kaksteist jalga kumbagi pidi, lihtsast mööbliga. Ühel pool oli vaheuks, teisel pool kaetud aken. Herra Vandamarke läks ust katsuma — see oli lukus. Ta läks läbi toa ja tõmbas eesriiet kõrvale. Aken oli varustatud metallpulkadega. Siis pööris ta minu poole, naeratades ja tähendusrikkalt nikutades.

„Tõesti lõksus seekord, Gregg mu poeg!“ ütles ta. „Väga kindlas kohas. Olen mures teie pärast.“

„Ei, see ei tähenda midagi, herra Vandamarke,“ vastasin mina. „Mind võeti kinni sellepärast, et olin ühes teiega. Kui nad on teiega asjad õiendanud, jätavad nad minugi rahule... Mina pole tähtsam kui teie kepp. Kuid...“

„Kuid mis?“ küsis ta, kui ma vaikisin.

„Olen rahutu teie pärast,“ ütlesin. „Mis nad tahavad teist?“

„Ma tean — tean väga hästi!“ vastas ta tusaselt. „Teadsin kohe algusest peale! No, ei sinna saa midagi parata. Üks juhus rohkem.“

(Järgneb.)

PILKE OTEPÄÄ MINEVIKKU.

GEORG NAELAPEA.

Odempäh linn.

Meie ajalugu käsitab kahjuks kaunis pealiskaudselt ja tumedalt mõndagi Eesti minevikku puutuvat küsimust: sageli puuduvad pea igasugused andmed ehk teated üksikute sündmuste, ajalooliste mälestusmärkide jne. kohta, kuna needki, mis olemas¹⁾, üksikutes raamatutes nii laiali, et raske saada selgemat pilti või tervikut mõnest sündmusest kodumal,

¹⁾ Kuigi meil kogutud palju rahvalaule, vanavara muuseumi, tehtud tööd Eesti keele alal jne. siiski on veel palju tööd ees, kuni saame täieliku ülevaate meie kodust ja Eesti kultuurist. Muidugi ei või mainimata jätta prof. Eiseni, Jungi, Villem Reimani, dr. Hurti, dr. O. Kallase ja teiste nooremate ennastsalgavat vaeva. Asjajallunud töödest peame nimetama Hans Kruusi „Vene-Liivi sõda“ ja Eerik Laidi „Eesti muinaslinnad“. Viimane on kahtlemata suur ja tänuväärne tööalus, millele peaksid järgnema teised korralikud uurimistööd — ning meil on vars ti käes *Monumenta Estoniae antiqua*. Kuid pean siiski siinkohal tunnis-

linna ehk maakoha ajaloost. Ometi oleks tarvilik tundma õppida näiteks muistse Eesti linnasid. Ühe niisugusena — kui tähtsama ja Lõuna- ning õieti kogu Eesti ajaloole ilmetandvama maalinnana, — palkuks palju huvi Otepää linn. Seni aga teatakse vaid, et märgises ja luuletises „Eesti Shveitsis“ — Otepääs, Pühajärve läheduses, asunud tähtis muistsete eestlaste maalinn. Linna tähtsus seisnud

tama: olen sellest raamatust, sisuga tutvunedes, pettunud, sest Laid vaid kirjeldab maalinnade asupaiku ringi jälgi, kuna nende linnade ajaloost vaikides mööda läheb. Aga seda ei saa muidugi Laidile pahaks panna, sest tema töö on olnud sootu teine siht, kui seda ehk pealkirjast võiks välja lugeda.

Hans Kruusi „Vene-Liivi sõda“ on sedapuhku jälle põhjalik ja väärtuslik töö. Juba „linn ja küla Eestis“ ja „Saksa okupatsioon“ Eestis kõnelevad oma autori eest.

Hea ja soovitatud raamat on ka hiljutilmunud „Saaremaa ja Muhu muinasjäänused“.

*

Pilkuse mõisa.

Pildi vasakul nurgal mõisa aed, mille puud varjavad Kellamäge. Järve kaldal (pildi keskel) Võnnumäe kallas.

*

Linnamägi Otepää alevist vaadatuna.

selles, et ta moodustanud enesest kindlusekantsi, kus ümberkaudsed sõjapäevil varju ja kaitset leidnud. Linna all olevat käinud korduvalt palju vaenlasi, mille tagajärjel linn lõpulikult hävinenud. Hiljem, mõisnikkude ja piiskoppide ajal, olnud ta tähtsaks kaubalinnaks. Ühenduses sellega teatakse kõnelda pärastiste orjade kätetööst, Otepää kunstlikust Linna- ehk Liinamäest²⁾ — nagu teda kohalikud omas murrakus nimetavad, — millel seisnud vanasti loss kõrval³⁾, aga keskaegne Otepää (Saksa keeles (Odempäh, pärast Odenpäh) linn. Kus täpselt asus muistsete eestlaste maalinn, kus sakslaste Odempäh, millega erinesid üksteisest mõlemad linnad, millised sündmused õieti arenesid kummagi Otepää all, kuidas need linnad oma olemasolu ajal elasid ja kuidas nad välja nägid jne., jne., — selle

²⁾ Linnamägi, kunstlik mägi, pole orjade töö, nagu seda arvavad paljud otepäälased — õigem on, et orjad seda mäge pidid „täiendama“ ja siia piiskopile lossi ehitama.

³⁾ Sõnad „lossi kõrval“, mida paljud tarvitavad, ei määra, nagu pärast näeme, linna asukohta selgesti ära.

kõige kohta puuduvad selged ja kindlad teated. Et siiski tähtsamate ajalooliste sündmuste kohad eestlasi küllalt huvitada tohiks, katsum käesoleva kirjutusega kokku võtta käepärast olevaid andmeid ning osaltki elustada ja jumestada seda tagaseina, mis meie ajaloo kiirtes nii tume. Järgnevates järeldustes Otepää linnast olen osa andmeid saanud rahvasuust. Teiste allikatena on tarvitatud: Villem Reiman'i „Eesti ajalugu“; M. J. Eisen'i „Eestimaa ajalugu“; Balthasar Russovi „Liivimaa kroonika“; Hans Kruusi „Vene-Liivi sõda“; koguteost „Tartumaa“; R. v. Toll'i „Est- und Livländische Brieflade“, IV; L. v. Stryk'i „Beiträge zur Geschichte der Ritter-Güter Livlands“, I; H. v. Bruiningk'i ja N. Busch'i „Livländische Güterkunde“, I; E. Pabst'i ja parun R. v. Toll'i „Est- und Livländische Brieflade“, II, j. t.

*

Millistena näeme muistsete eestlaste Otepää maalinna ja Balti ratsanikkude⁴⁾ Odempäh linna?

⁴⁾ Saksakeelne sõna Ritter on teatavasti tuletatud sõnast Reiter, s. o. ratsanik. Muistsete Balti sakslaste sõjavägi koosnes peaaesialikult lihtsatest, raudrüüga kaitstud ratsanikkudest, kes meie maale tulid mööga abil alguses vaid väga sihiga — tooma ristiusku, kuid kes hiljem said kohapeal täievõimulisteks peremeesteks, kuna nad oma isandaid ja juhte pärast enam „tasuta“ teenida ei tahtnud — isandad ei suutnud neid rahapuudusel rahustada, — nõudes enesele siinses sõjaväes teenimise ja rahva „mässulise meeoleolu vaigistamise“ eest, nagu see feodaalkorrale ja laenu- või lään- ehk leeniõigusele nii omane, kasutamiseks maa-alasid, mis olid ära võidetud eestlastelt ja nende isandatele nii kui nii midagi ei maksnud, pealegi pidi „tihti maa“ koloniseeritama! Sõjaväes teenimine teostus isiklikult „ratsaniku“ (rüütli) ehk tema asemiku kaudu. Ent viimased ei olnud ka „abi-

Otepää (Linnamäe) lossi esimese omaniku, Otepää ehk Tartu (varem Lihula) piiskopi pitser: HERMANNUS : DEI : GRATIA : LEALENSIS : EPISCOPUS + Piiskop Hermann seisab toetuskivil, pahemas käes konksuga kepp, parem õnnistamiseks üles tõstetud.

O d e m p ä h linna kohta ütleb L. v. Stryk⁶⁾: „Läti Hindreku järele ehitas Tartu piiskop Hermann⁶⁾ aastal 1223, teiste järele aastal 1224, peapiiskopliku Otepää lossi (Schloss Odempäh), kutsus ümbruskonda preestrid, andis nendele kirikud üle ja varustas nad põldega ning sissetulekutega⁷⁾. Kihelkonda nimetatakse selgesti Tartu piiskopi Bartholomäusi⁸⁾ ühes 1452. aasta memuaaris. Lossi kõrval⁹⁾

tud“ ja nõutasid nüüd oma otsekohestelt ülemaalt (paruniteelt, krahvideelt j. t.) tasuna asetäitmise eest samuti maad. Nii kujunes värskele mõisnikkude hulgas astmestik, kus kõige madalamal astmel seisid vonid. Muidugi erines feodaalkord meie maal selle korra käigust Lääne-Euroopas, kuid üldjoontes arenes ta oma algpäevil ühtlaselt mäit. Saksamaa omaga, alles hiljem oma lokaalõigusi välja töötama hakates. Ajaga kasvas ratsasõduri isu ja ühes sellega ka tema rikkus, sest varsti anti olude sunnil laenuõiguse alusel saadud maad ratsanikkudele, kes nüüd suursugused rüütlid, — esmalt pärandatavateks ning pärast pärisomanduseks, ja endiste küllade ja vist ka vähemate kindlustatud kantside asemele tõusid kohe kui seemed — arvurikkad mõisad (*altotia*) ja lossid. Ratsanikud-rüütlid on elanud väga priiskavalt ja koguni kõlvatult, kuna tolleaja vaimulikud neist mõnikord veel enam ulaelus mõnitsenud.

⁶⁾ Oma raamatus „Lisandused Liivimaa rüütelkonna mõisate ajaloole“, I. lhk. 111/112. Allikatena Otepäh linna kirjelduses tarvitab L. v. Stryk: Dr. Napiersky: „Beiträge zur Geschichte der Kirchen und Prediger in Livland“, I ja IV; „Mitteilungen aus der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands“, VI köide, 3. vihk etc.; Eduard Philipp Körber: „Nachrichten der Livländischen Kirchen und Prediger“, käsikiri; Heinrich von Hagemeister: „Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands“, II; Friedrich Conrad Gadebusch: „Geschichte des Livländischen Adels“, käsikiri; Andreas Gottlieb Killani: „Nachrichten von den Privatgütern des Herzogtums Livland aus den Urkunden dieser Güter“, käsikiri; „Schwedisches Hakenbuch“ 1641. aastast j. t.

Liivimaa kolmanda ülempiiskopi, Otepää lossiomaniku venna Albert de Bekeshovede (de Appeldern) pitser: ALBERTUS : DEI : GRATIA : LIVOLENSIS : EPISCOPUS : + Piiskop istub jahikoerte peadega ilustatud troonil, pahemas käes kõvera otsaga kepp, parem käsi õnnistamiseks üles tõstetud.

asunud alev ehk puuhoonestik (Hakelwerk) kujunes oma kohasuse tõttu linnaks, millel, 16. aastasaja algul, olid prügitatud tänavad. Siin asus Pihkva ja kaugema Venemaaga kaubitsetajate äriemeeste pealadu. Päranduskrunte ja majaasemeid oli linnas ühekaupa Valgjärve, Meeruti (Metztackshof ehk Nierothahof), Kamneri (Duckerhof) ja Kostferi¹⁰⁾ mõisatel, Pühajärve (Wollust ehk Heiligensee) ja Arula mõisa

⁶⁾ Hermannus I, Bekeshovede („Appeldern“). Lihula (Leal) piiskop; 1224. aasta juuli lõpul kutsutakse ellu Tartu piiskopkond; nimetab end alates 1235. aastast Tartu piiskopiks; viimased teated 1243. aasta 1. oktoobrist (vaata parun Robert v. Toll'i „Est- und Livländische Brieflade“, IV, lhk. 142. G. N.).

⁷⁾ Algttekstis seisab: „... und dotirte sie mit Aeckern und Zehnten.“ Zehnte — kümmese (ka kümnis = künnis = kümmis; kirikukümmes — Kirchenzehnte) kohta ütleb V. Reiman: „Esimised maaperemehed, piiskopid, ordu, liinad ja Daani kuningas nõudsid maa pärisrahva käest „üldise kristliku kombe järele“ kümnist kiriku heaks, sõjateenistust ja sõnakuulmist. Need olid „ristirahva kohused“. Kümnist võeti viljalõikusest. Et võimalik polnud igakord lõikuse suurus teada saada, siis määrati kümnis maaharija inventaari ehk raudvara järele umbes ära. Maaharimiseks tarvitati konksatra (*uncus*, Hackenpflug), äket (*erpicæ*, Egge) ja hobust. Maatihkk, mida mees ühe hobusega, ühe adraga ja ühe äkkega ära haris, nimetati adraaks ja selle järele võeti kümmise vilja. Kümmise vilja kogumine tarvitas rohkesti ametnikke ja sünnitas halbade teedega tüli. Sellepärast muudeti kümnis pea kindlaks maksuks, mida sagedasti ka rahaga tasuti. Kui maaisandad suured maaosad laenumeestele andsid, läks selle maksu nõudmise õigus iihes ka laenumeeste kätte.“ M. I. Eisen: „Esimene pärisrahva peale pandud maks oli kümmes. Israeli rahva eeskujul arvas meie maa vaimulik seisus enesel õiguse olevat oma ülalpidamiseks kümmest nõuda. Puhk-puhult suurendati kümmest, pandi hobused ja adradki maksu

Tartu ehk Otepää piiskoppiderahad.

Ajaliselt kindlaksmääramata rahad:

1–8 ja 21 ja 22 — bracteat'id. Kuuluvad kahtlemata Tartu piiskopkonna rahade hulka, kuid nende aega ei saa teha kindlaks. Ka 17–19 on bracteadid; 23 — artiger (kummalgi poolel stifti vapid);

Johannes I, von Vifhusen'i (valit. 1346. a.) rahad: 27 ja 28 — shilling'id (piiskopi pilt, teisel küljel stifti vapp ja lillia);

Henricus I, von Velde (1376. a.) rahad: 29, 30, 31 ja 32 — shilling'id (piiskopi pilt, t. k. stifti vapp ja pödrasarved);

Theodericus II, Dame-rov'i (1379. a.) rahad: 33, 34, 35 ja 36 — shilling'id (piiskopi pilt, t. k. stifti vapp ja puuks);

Hinricus II, von Wrangele (valits. 1400. a.) rahast ärakirja pole võimalik tuua, sest neid parun Robert von Toll'i raamatus („Est- und Livländische Brieflade“, IV, kust kõik 4 käesolevat tabelit toodud) ei leidu. Selle piiskopi ühe raha ärakiri on olemas Õpet. Eesti Seltsil. Rahad nr. 9–20 ja 24–26 on sellest tabelist välja jäetud, kuna R. v. Toll nad eksikombel Tartumaa rahade kõrvale paigutanud.

omanikkudel — kahekaupa, ning suured pärandused said Uexkülli¹¹⁾ vappega täidetud püha Elisabethile pühendatud lossikirikule osaks. Kuni venelaste maaletungimiseni, 16. aastasajal, olid lossi peremeesteks Tartu piiskopid, siis aga lagunes ja langes kõik kokku.

alla. Alguses makseti kümnest vaid kirikule, hiljem aga maavalitsejalegi. Kümneselt mindi teo nõudmisele, sest Kura piiskop Heinrich I määras 1253. a.: laenuks antud maal peavad elanikud kõige varandusega selle maa päralt olema ja selle maa külge jääma, kus nad asunud. Kelchi järele oli see aeg Liivimaa mõisnikkude taevast, vaimulikkude paradisi, võoraste kullaauk ja talupoegade põrgu.“ Sõnast kümnes on kujunenud „kümnik“ (Zehnter, десятник).

⁹⁾ Bartholomäus Savijerve. Valitud 27. märtsil 1440; viimased teated 5. aug. 1458 (vaata Toll: „Est- und Livländische Brieflade“, IV, lhk. 146. G. N.).

¹⁰⁾ Sõnad „lossi kõrval“ ei väljenda selgesti, kus oli „alevi“ asukoht. Linnamägi, nagu allpool selgub, ei võinud mahutada oma harjal lossi kõrval teisi hooned, sest selleks on mägitipp liig terav, ka on võimatu uskuda, et „puuhoonestik“ kunstliku mäe küljel oli, sest ka siia oli raske ruumi leida ehitustele, liati veel linna majadele. Minu arvates seisid „alevi“ kas praeguse kihelkonnakiriku juures ehk Otepää (Nuustaku) alevi asemel.

Aastal 1627 seisid loss, linn ja kirikud varemetes ning vaid kirikumõisa, millele Arula Vaivaste¹²⁾ küla juure oli arvatud, oli viletsate hoonetega püsinud. Alles aastal 1671 ehitati püha Martini nimeline kihelkonnakirik¹³⁾ jälle üles. Aastal 1690 hüüti Otepääks vaid lagune-

guse kihelkonnakiriku juures ehk Otepää (Nuustaku) alevi asemel.

¹⁰⁾ Kostferi mõisa nimetamine L. v. Stryki poolt on väga mõistatuslik: teatavasti leidub Kostferi (Kostivere) nimeline mõisa Harjumaa l. Kuidas võis olla võimalik, et Harjumaa mõisnikul on Otepää linnas maja? Prof. Eiseni arvates on siin tegemist Kodavere, mitte Kostivere mõisaga. Kodavere = Koddafar = Koddfer.

¹¹⁾ Uexkülli — tuntud Balti „sakslase“ Liivi perekonnanimi Väina jõe ääres asunud „Üksküla“ järele.

¹²⁾ Vaivaste on praegune Arula Vaelaküla. 1627. a. nimetati seda küla Wairwel, 1630. a. aga — Waylla. Ka Vaivaste küla nime on seda küla tuntud (vaata H. v. Bruiningk'i ja N. Busch'i „Livländische Güterkunde“, I. Vaelakülla kuuluvad Peebu, Tootsi ja teised Arula talud.

¹³⁾ See oli ilma tornita väike kirik ning alles 1860. a. ehitati talle ka torn. 1889–91 ehitati kirik meister

nud müüridega mõisat¹⁴), ning aastal 1789 võis ehk siin vaid veel ära tunda ühe kaevu¹⁵) asupaika — kuj kord õitsenud linna mälestusmärki. 1683. a. nimetatakse üht kaks penikoormat kirikust eemal seisvat abikirikut ehk kabelit (Filiale Sirps¹⁶).“

L. v. Stryk'i teateid täiendab mõne sõnaga¹⁷) M. J. Eisen („Eestimaa ajalugu“, lhk. 179): „Otepää vana Eesti maalinna asemele ehitasid Riia mehed ju 1215. a. esimese kantsi. Kui see 1223. a. hävitati, ehitas Tartu piiskop Hermann lossi asemele. Suure mässu ajal kogus Eesti sõjavägi 1343. a. sinna kokku, kuid ordumeister Dreileven lõi väge nii, et 12.000 eestlast võitluseväljale jäi.“

Neist lühidatest ja kokkuvõtlikkudest teadetest näeme, et Odempäh linnale on alus pandud 1215. aastal. 1223. a. hävitati tulevase linna esimene kants, kuid juba samal ehk järg-

Harlamovi juhatusel suuremaks, kuna torn alale jäi. Altaripilt on H. Sprenel'i maalitud a. 1880, kell 1853. a. Riias valatud. Kirikus on huvitav paashauakivi pealkirjadega, mis aga ajajooksul niivõrd ära on kulunud, et praegu pealkirjade lugemine õige raske on. Muuseas ütleb üks selle hauakivi kiri, et siia maetud Palupera omanik von Rennenkampf, rahvakeeles Reenekamm (surnud 18. aastasaja teisel poolel, vist umb. 1780—85). Viimasest teab rahvasu, et ta kodukäija olnud, vaevates igal öösel eriti oma naist. Samal mõisnikul olnud toapoiss Ants, kes, kartes kodukäijat, pöörnud nõia poole. Nõid õpetanud: 1) muretseda raske hauakivi; 2) Ants peab end surnuks simuleerima jne. Toapoisi pealekäämised toodudki nüüd Riias tarvilik hauakivi, suurus umbes 1 ruutsüüd, iga nurga peal kivist läbipuuritud angus nii suured raudrõngad, nagu seda näeme Tartu kivisilla küljes. Kivi seatud kirikusse, hauakohale, altari ette nii üles, et teda võimalik oli soovikorral kohe hauakambri peale lasta. Vahepeal aga käinud Rennenkampf takistamatult „surnusõitu“ mõisas edasi, piinates oma naist, toapoissi Antsu ja isegi mõisa hobuseid ja lehmi: kui pannud käe loomale peale, siis see karijunud metsalisena. Kodukäija ilmunud igal õhtul videviku tulekuga ja kadunud kell 12 öösel. Kord — hauakivi oli juba kohale muretsedud ja hauakambri kohale üles seatud — ilmub jälle kodukäija-von, kolistab mõisa mööda ringi ja tuleb viimaks Antsugi üles otsima. Kuid Ants on „laudsil“... „Kes on surnud?“ küsib kodukäija. „Mina, teie vana toapoiss Ants.“ — „Kas ammu juba?“ — „Täna.“ Ent surnu ei usu Antsu ja ütleb: „Tule ühes!“ Lähedki Ants herraga — ning kohe talli juure, kus surnu käe hobuse peale paneb; hobune hirnub hirmust. „Pane sina ka oma käsi,“ käseb surnu. Ants paneb käe hobusele, kuid hobune on vait. „See tuleb sellest,“ ütleb Ants, „et mina alles täna surin.“ Herra jääb uskuma, kuid tähendab: „Kui homme tulen, siis — hoiä end.“ Järgmisel päeval laseb Ants enesele sepal raudkindad teha, ning hobune hirnub tema käe all. „Nüüd usun,“ ütleb kodukäija, „sõidame ühes ära...“ Ants on sunnitud kaasa minema. Viimaks jõutakse kirikusse altari ette, kus hauakambri kohale kivi üles seatud. „Mine ees!“ käseb herra. „Herra on alati ees käinud, nüüdki ei kõlba minul ees astuda,“ vaidleb Ants vastu. Lõpuks annab surnu järele ja astub redelit mööda hauakambri. Aga seda on Ants soovinudki: kui surnu juba keldris, laseb Ants kivil hõuale veereda, ise koputab pahema jala kontsaga 3 korda peale ja ütleb: „Igaveseks ajaks ja kolmeks päevaks!“ Sellest ajast saadik pole surnud Rennenkampf enam kellegi rahu mõisas rikkunud.

misel aastal ehitati tema asemele Uggenoisi ehk Uggenuse loss, mis alles hiljem sai nimeks Odempäh. Nii oli Otepää linna esimene nimi Uggenois ehk Uggenus (Oandimaa järele). Ühes lossiga asutas ka Liivimaa kolmas piiskop, Riia linna asutaja, Albert (v. Buxhövdén ehk Appeldernis, kelle õnnistas sellele kohale 1199. a. Bremen'i peapiiskop Hartwig) Lihula ja Uggenuse piiskopkonnad, määrates Lihula või Eestimaa piiskopkonna piiskopiks oma venna Hermann'i. Seega lootis Albert murda daanlaste võimu Põhja-Eestis. Kuid uus piiskop Hermann ei pääsnud uuele asukohale ning Albert, kes oli tõelikult sõdur piiskopi mantlis¹⁸, oli sunnitud venda Hermann'i üle tooma Uggenuse lossi. Nii oli esimeseks Otepää lossi omanikuks piiskop Hermann. Sama Hermann aga arvas siiski varsti paremaks (poliitilistel põhjustel) Tartu asuda,

— Teiste järele olevat tähendatud Rennenkampf riigi vastu eksinud ja sellepärast mõisas surnu osa mänginud, otse niisamuti nagu vanasti Antslas (Võrumaal) von Samson mõisa rahva hirmutamiseks ja ebaisu süüvendamiseks mõisas tondriietes ringi käinud, seljas mustad raudriided ja suust tuld puhudes. Käes olnud tal raudviitsad ja kes ette juhtunud, see kannatanud koledasti. Mõnikord võtnud von Samson abilisteks ka valitsejat ja teisi mõisa ülemaid. Selle mõisa viimase valitseja sõnade järele olevat need „tondiriietud“ praegugi Antsla mõisas varjuld.

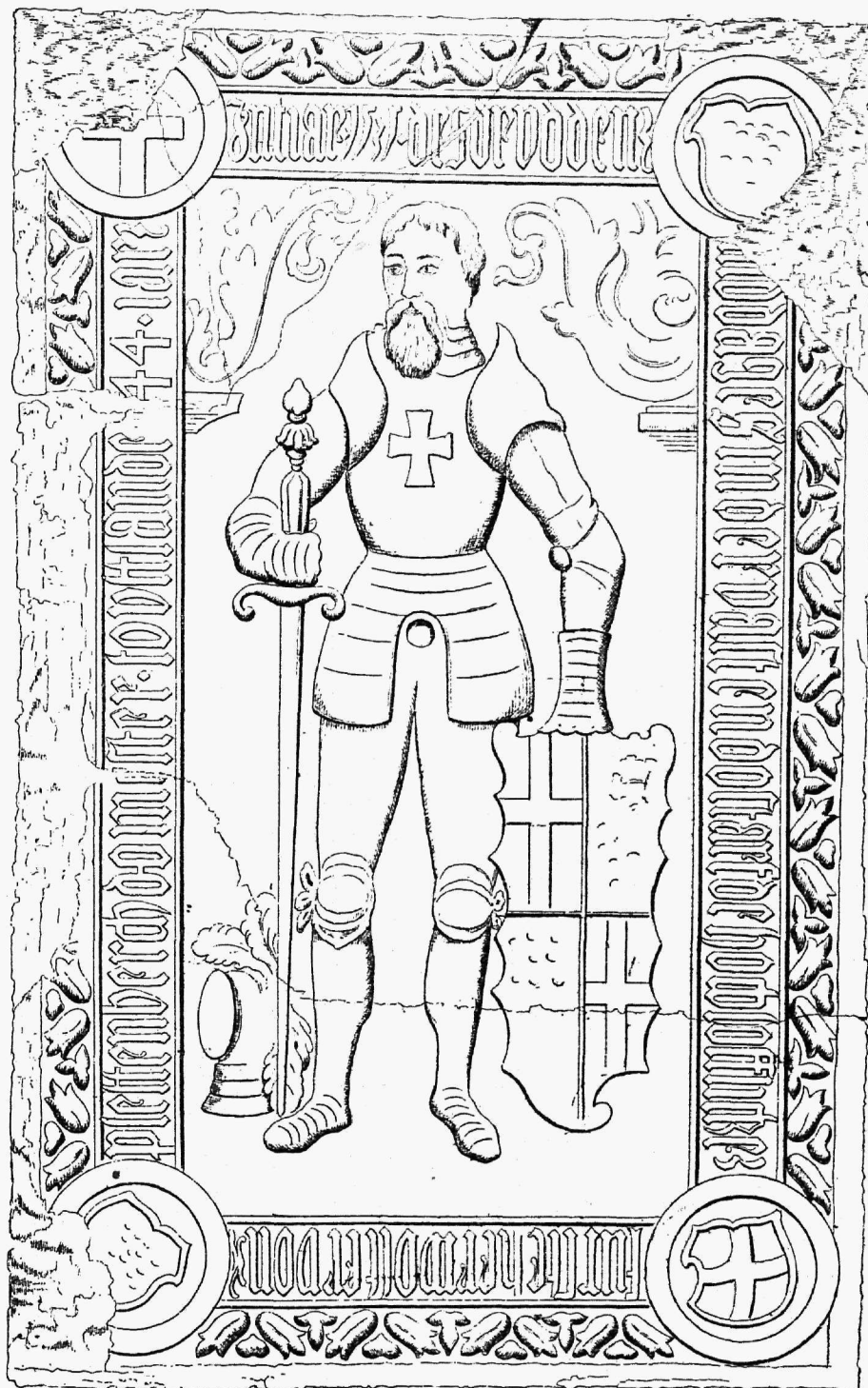
¹⁴) Arvatavasti on siin mõeldud Vana-Otepää mõisat, mis aga Otepää linnast umb. 3—4 klm. eemal. Selle mõisa kohta ütleb sama v. Stryk: „(Vana-) Otepää (Schloss Odenpäh) ühes praeguste (1877. a. G. N.) Ilmjärve ja Kastolatsi mõisatega anti Tartu piiskopkonna ärakaotamise järele Sigismund III poolt Georg Scheking'ile (der Oeconomus von Dorpat), a. 1625 ehk 1626 aga kuningas Gustav Adolphi poolt kantser Axel Oxenstiernale. 1641. a. oli Otepää omanikuks feldmarsal Hermann Wrangell, kes selle oma pojale, kindral Wolmar Wrangell'ile pärandas, kelle nimele kuningas Carl XI mõisa kinnitas, tema lasteta elu lõpul aga 1677. a. tema lesele, sünd. krahvlinna Wasaberg'ile — eluks ajaks. Mõisate reduktsiooni kaudu said need mõisad riigile, kellele nad (Vana-Otepää ja Ilmjärve) tänapäevgi kuuluvad.“ Kastolatsi on ära jagatud Vene kirikuile, koolidele ja eraisikuile.

¹⁵) Kaevu aset võime praegugi Linnamäe otsas näha. Kuidas aga nii kõrgele, pealegi kunstlikku mäetippu, saadi teha kaevu, on küll imestustäratav. Kas ei olnud see kaev — puurkaev, nagu mõned kohalikud oletavad? Kuid puurkaev tähendatud ajal!... Vanarahva seletuse järele olevat see kaev ühenduses Alevi järvega, nimelt olevat omal ajal lastud Linnamäe kaevu märgitud part, ning kõikide üllatuseks ilmunud part peagi Alevijärves veepinnale.

¹⁶) Sirps, ka Syrbus ehk Sirbuse kabelikirik, nagu teda 1683. a. hüütakse.

¹⁷) Prof. M. J. Eisenil on kogutud Otepää ja Odempäh linnade kohta mõningaidki tsitaate, kuid neid pole veel kahjuks võimalik kasutada.

¹⁸) Nähtavasti oli piiskop Albert ja tema vennad kõik väga sõjaka vaimuga, sest on teada, kuidas tema teine vend Tartu valdamisel 1224. a. augustis, võideldes ühendatud eestlaste ja venelaste väega, tõrvalont peos, tormiredelit mööda esimesena Linnamäe üllatuseks pääsis. See vend nimetab ennast Johannes von Appeldern'iks.

Ordumeister vürst Wolter von Plettenbergi hauakivi.

Surn. 28. veebr. 1535.

Ordumeister Plettenberg täielises varustuses, paremas käes mõõk, pahe-
maga toetudes oma vapile, milline neljaosaline — 1 ja 4 ordurist, 2 ja 3 — pe-
rekonnavapid. Kirjutus ümber on katkestatud neljas nurgas orduristi ja pere-
konnavappide kujutusega:

Jnt iar · 1535 · des drvdden · — d dages in der vasten do starf de hoch-
lofflicke — furste her wolter von plettenberch do mester · to vflande · 44· iar.

nimetades end nüüd Tartu piiskopiks (muidugi kuulus tema alla ka Otepää, sest seda piiskopkonda nimetatakse Otepää ehk Tartu piiskopkonnaks). Kuid asudes alguses Otepää lossis — lossi peremeesteks jäid Tartu piiskopid ka edaspidi — ja olles tegelikult Otepää piiskopiks, arvab Hermannus I siiski tarvilikuks vajutada oma pitserisse sõnad, et tema on Lihula (Leal) piiskop: HERMANNUS : DEI : GRA : LEALENSIS : EPS †. Arvatavasti oli sel Otepää lossi esimesel peremehel ka oma raha — nagu seda näeme järgnevate piiskopide juures, — mis oli sunduslikus käigus.

Kes kasutas lossi piiskopi Tartu asumise järele, on teadmata, kuid oletada võib, et siin asus „kindlusevägi“ ja 1234. a. vist ka plebaan (preester), sest teada on, et Otepääl olnud oma preester. Kuidas loss välja nägi, selle kohta

puuduvad esialgu igasugused andmed ning kahjuks on ka lossi varemed täiesti hävinud. Siiski pole põhjust kahtlemiseks, et ta pea sama suurepärase oli, nagu Tartu loss (enne sakslaste poolt valdamist polnud Tartu „mitte müüritud linn või loss, vaid ainult puuloss, ehitatud plankudest ja mullavalliga sõja vastu ja kindlustatud“). Samuti võis olla lossikirik Tartu toreda doomkiriku taoline (doomkirikule pani aluse sama piiskop Hermann), aga teadagi mitte oma algpäevil, vaid sel ajal, kui juba kõneldi Otepää linnast, s. o. 16. aastajal: seda lubab oletada L. v. Stryk'i märkus pühale Elisabethile pühendatud kiriku kohta, mis olnud kaunistatud rohkete Uexkülli vappega. Vaevalt, et lihtsa lossi tähtsusetu kirikule pühendati niisugust tähelepanu.

(Järgneb.)

VANAPOISI SURM.

ARTHUR SHNITZLER. Eestind. E. J—i.

Üsna tasa koputati uksele, kuid arst ärkas kohe, tegi valgust ja tõusis voodist. Ta heitis pilgu oma naisele, kes rahulikult edasi magas, võttis öökuue ümber ja astus esituppa. Esimesel hetkel ei tunnud ta vanakest ära, kes halli pearätikuga seal seisis.

„Meie armulisel herral hakkas äkki väga paha,“ ütles ootaja, „vahest oleks tohtri-herra nõnda hea ja tuleks kohe vaatama.“

Nüüd tundis arst häälest. See oli tema sõbra majatalitaja. Ning tohtri esimene mõte oli: Mu sõber on viiskümmend viis aastat vana, süda pole juba ammu korras, seal võib midagi tõsist olla.

Ning ta ütles: „Ma tulen kohe. Kas tahate nõnda kaua oodata?“

„Tohtri-herra vabandab, ma pean veel kohe teise isanda juure ruttama.“ Ja vanake nimetas ühe tuttava kaupmehe ja ühe kirjaniku nime.

„Mis teil nende juures asja on?“

„Armuline herra tahab neid veel kord näha.“

„Veel — kord — näha?“

„Jah, tohtri-herra.“

Ta laseb oma sõbrad kutsuda, mõtles arst, nõnda lähedal tunneb ta juba oma surma... Ja ta küsis:

„Kas on keegi teie herra juures?“

Vanake vastas: „Jah, herra doktor, Juhan ei lahku sammugi.“ Ning ruttas uksest välja.

Tohtri läks tagasi magamistuppa. Kuna ta ruttu ning võimalikult tasa rüütus, tõusis midagi mõrudat tema hinge. See polnud õieti lein, et ta võib olla lähemal silmapilkudel hea

sõbra kaotab, vaid pigemini jube tunne, et nad juba kõik nõnda kaugel, kõik, kes veel mõne aasta eest olid noored.

Ta sõitis lahtises vankris mahedal kevadööl lähemasse aialinna, kus tema sõber vanapoisina elutses. Kohale jõudes libises tema esimene pilk magamistoa aknale, mis oli avatud pärani ja millest nirisest välja kahvatu valguskuma.

Arst läks treppidest üles, teener avas ukse, teretas väga tõsiselt ning langetas kurvalt oma pahema käe.

„Kuidas?“ küsis arst hingeldades, „kas tulen ma liig hilja?“

„Jah, herra doktor,“ vastas teener, „veerand tunni eest on meie armuline herra surnud.“

Sügavalt hingates astus arst tuppa. Seal lebas tema surnud sõber ahtakeste sinakate pooleldi avatud huultega; käsivarred valgeile linadele visatud; täishabe sassis; otsale, mis oli kahvatu ning niiske, oli langenud paar halli juust. Elektrilamp, mis seisis öölaual, heitis voodile punakat valgust. Arst vaatles surnut. Mõttel on ta viimati meil käinud, mõtles ta. Mäletan, sadas lund tol korral. Möödunud talvel oli see, tähendab viimasel ajal oleme üksteist väga harva näinud.

Väljast kostis hobuste tammumist. Arst pööras surnult pilgu ja nägi, kuis aias peenikesed puuksad kevadõhe sirutusid.

Teener tuli sisse, ja arst hakkas pärima, kuidas see kõik tulnud. Seal jutustas teener arstile väga tuttava loo äkilisest südamepöörusest, hingematmisest, väljakargamisest ase-

melt, edasi-tagasi käimisest toas, ruttamisest kirjutuslaua juure, tagasivaarumisest voodi, jäänust ja oigeist, viimasest ülesupitamisest ning tagasivajumisest padjule. Arst noogutas selle peale pead ning puudutas parema käega surnu otsa.

Sel hetkel sõitis üks vanker ette. Arst lähenes aknale. Ta nägi söidukist välja astuvat tuttava kaupmehe, kes küsiva pilgu tema poole üles saatis. Arst langetas iseenesest käe, nagu seda äsja tegi teener, kes teda vastu võtnud. Kaupmees viskas pea kuklasse, nagu ei tahaks ta seda üksuda. Olgu kehitades eemaldus arst aknalt ning istus toolile surnu jalutsi. Teda oli äkki vallanud kirjeldamatu väsimus.

Oma avaras kollakas mantlis astus kaupmees tuppa, pani kübara ukse lähedale olevale lauale ning ulatas arstile käe. „See on ju hirmus,“ ütles ta, „kuis on see siis nõnda äkki juhtunud?“ ja ta vaatles surnut uskmatu pilguga.

Arst jutustas, mida ta teadis, ja lisas juure: „Kui mina ka õigeaks ajaks oleksin tulnud, poleks ma midagi suutnud aidata.“ „Mõtlege,“ ütles kaupmees, „täna sai just kaheksa päeva, kus ma temaga viimati teatris kõnelesin. Ma tahtsin temaga seltsis õhtust süüa, kuid tema pidi jälle ühele oma saladuslikule kohtamisele minema.“ „Kas ta ikka veel seal käis?“ küsis arst kurva naeratusega.

Jälle peatus üks vanker. Kaupmees lähenes aknale. Kui ta tuntud kirjaniku nägi välja astuvat, tõmbus ta tagasi, sest ta ei tahtnud ühegi näoilmelega esimesena seda välja anda, mis oli juhtunud. Arst oli sigareti võtnud ja keerutas seda kõneledes näppude vahel. „See on juba minu harjumus endisest ajast haigemajas,“ tähendas ta vabandades. „Kui ma ööseti haigetoast lahkusin, oli esimene asi õues sigar süüdata, ükskõik, kas olin morfiumpriitismise teinud või mõnda surnut vaadelnud.“ „Teate,“ ütles kaupmees, „kui kaua ma ühtki laipa pole näinud? Neliteist aastat — kus mu isa suri.“ „Ja teie naine?“ „Oma naist olen ma küll viimastel silmapilkudel näinud, kuid — pärast seda mitte enam.“

Nüüd ilmus ka kirjanik. Ta heitis ara, küsiva pilgu voodile ning ulatas oma sõpradele käe. Alles viivukese aja pärast astus ta julgemalt voodi lähedale ning silmitses surnut. Siis tema, mõtles ta endamisi. Sageli oli ta küsimusega tegu teinud, kes tema lähemast tuttavaist esimesena viimasele teele asub.

Majatalitaja tuli sisse. Pisarsilmil langes ta voodi ette põlvili, nuuksus ning pani käed risti. Õrnalt ning lohutatavalt puudutas arst teda õlast.

Kaupmees ning arst seisis akna ees. Pime kevadõhk mängles nende juustes.

„See on väga imelik,“ algas kaupmees, „et ta just meie kolme järele saatis. Kas tahtis ta meid ainult veel viimast korda näha või oli tal midagi tähtsat ütelda?“

„Mis minusse puutub,“ ütles arst valusalt naeratades, „siis ei oleks siin midagi imelikku, sest mina olen arst. Ja teie,“ pöördus ta kaupmehe poole, „olite temale ehk nõuandja tema äriasjus. Vahest oli temal mingisugune eriline soov, mida ta isiklikult teile tahtis usaldada.“

„See, võib olla,“ arvas kaupmees.

Talitaja oli lahkunud, ja sõbrad võisid kuulda, kuis ta esitoas teenriga kõneles. Kirjanik seisis ikka veel voodi ees ja jätkas oma kuulmatut kahekõnet surnuga. „Tema,“ ütles kaupmees tasakesi arstile, „tema, arvan, oli kadunuga viimasel ajal sagedamini koos. Ehk võib tema meile seletust anda.“ Kuid liikumatult seisis kirjanik, pilk surnu sulutud silmi puurit. Käed, mis selja taga halli laiaäärelist kübarat hoidsid, olid ristis. Kaupmees astus lähemale ning kõhatas. „Kolme päeva eest,“ algas kirjanik, „tegime temaga kahetunnilise jalutuskäigu viinamägedesse. Kas tahate teada, millest ta kõneles? Reisist Rootsi, mida ta suvel kavatses ette võtta ja uuest Rembrandti mapist, mis Londonis Watsoni poolt välja antud, ja lõppeks Santos Dumont'ist. Ta tegi kõiksugu matemaatilisi ning tehnilisi tähendusi õhulaevade kohta, millest mina, ausalt tunnistades, mitte täiesti aru ei saanud. Kuid surma peale ta ei mõelnud. Võib ju olla, et teatud vanadused inimesed üldse lakkavad surma peale mõtlemast.“

Arst oli kõrvaltuppa läinud. Seal võis ta ometi endale sigareti põlema süüdata. Teda riivas isesugune kummaline tunne, kui ta kirjutuslaual pronkskausikest nägi, milles oli valget paberossituhka. Miks jään ma õieti veel siia, mõtles ta toolile istudes. Mul oleks suureim kohus kõige esmalt lahkuda, olen ju siia ainult kui arst kutsutud. Sest meie sõprus ei ulatanud viimasel ajal kuigi sügavale. Minu aastates, mõtles ta edasi, on minu sarnasele inimesele üldse mõttetut sõbrustada isikuga, kel pole miskit kutset, ja liiategi, kel seda kunagi pole olnud. Kui too seal rikas poleks olnud, mida oleks ta küll peale hakanud? Vist oleks ta kirjandusele andunud — ta oli ju nii vaimurikas. Arst mäletas mõndagi teravalt tabatud märkust, mis kadunu nende ühise sõbra tööde kohta oli teinud.

Nüüd astusid ka kirjanik ja kaupmees sisse. Kirjanik tegi tusase näo, nähes arsti vaevalt tühjaks jäänud toolil istuvat, sigaretti käes, mis aga ikka veel põlnud põlema süüdatud. Siin oldi teatud mõõdul teises ilmas. „Kas teil on mingisuguseid arvamisi?“ küsis kaupmees.

„Mis sultes?“ imestas kirjanik. „Mis temale põhjust oleks annud meie järele saata, just meie järele!“ Kirjanikule näis ülearune isesugust põhjust otsida. „Meie sõber,“ seletas ta, „tundis surma lähenemist, ja kuigi ta kaunis üksildaselt elas, vähemalt viimasel ajal, — sarnastel tundidel tärkab inimestes, kes loomu poolest seltskonnaarmastajad, nähtavasti tarvidus isikuid enda ümber näha, kes temale lähedal on seisnud.“ „Tal oli ju igatahes kallike,“ tähendas kaupmees. „Kallike,“ kordas kirjanik ja tõmbas kulmud põlastavalt kortsu.

Nüüd märkas arst, et keskmine kirjutuslaua laegas oli pooleldi avatud. „Kas siin ehk tema testament ei leidu,“ ütles ta. „Mis läheb see meile korda,“ arvas kaupmees, „vähemalt sel silmapilgul. Muu seas elab tal öde Londonis, kes seal mehel.“

Teener tuli parajasti sisse. Ta palus nõu surnu kirstupaneku, matuse ja muude toimetuste kohta. Üks testament olevat armulisel herral küll notaariuse juures, kuid kas see juhatust selle kohta sisaldab, olevat temale kahtlane. Kirjanikul hakkas palav. Ta lükkas raske punased eesriided aknalt kõrvale ning avas selle. Kevadöö lai tumesinine joon hoovas tuppa. Arst küsis teenrilt, kas tema ehk ei tea, mispäras kadunu neid kõiki enda juure lasi kutsuda, sest, kui ta õieti mäletab, pole tema juba mitmel aastal siin majas arstina käinud. Seda küsimist oli teener nähtavasti oodanud. Ta tõmbas oma kuuetaskust ülisuure nahtasku välja, võttis sealt tüki paberit ja seletas, et armuline herra juba seltsme aasta eest kõikide sõprade nimed üles oli tähendanud, keda ta soovis näha oma surmavoodi ees. Ka siis, kui tema herra enam mõistuse juures poleks olnud, lisas ta juure, oleks ta selle soovi täitnud.

Arst võttis teenrilt paberi ja leidis seal viis nime: peale kolme siinolija ja ühe paari aasta eest surnud sõbra nime oli veel üks üsna võõras. Teener teadis kõnelda, et viimane keegi tööstur olevat olnud, kelle majas kadunu üheksa või kümne aasta eest käinud, kelle aadress aga nüüd kaduma on läinud. Herrad vaatasid üks-teisele otsa, küsivalt ning ärritatult. „Millega seda seletada?“ küsis kaupmees. „Kas oli tal mõte oma viimasel tunnil mõnda kõnet pidada?“ „Endale surmakõnet,“ lisas kirjanik juure.

Vahepeal oli arsti pilk pooleldi avatud kirjutuslaua laekale libisenud ja äkki nägi ta sealt ühelt ümbrikult kaks sõna hiiglasuurtes tähtedeh vastu jõllitavat: Minu sõpradele! „Oo,“ hüüdis ta, võttis ümbriku ja näitas teistele. „See on melle,“ pöördus ta siis teenri poole ja andis pealiigutusega märku, et ta siin on ületaigne. Teener läks. „Meile,“ ütles kirjanik avasilmil. „Ei või ju kahtlust olla,“ arvas arst,

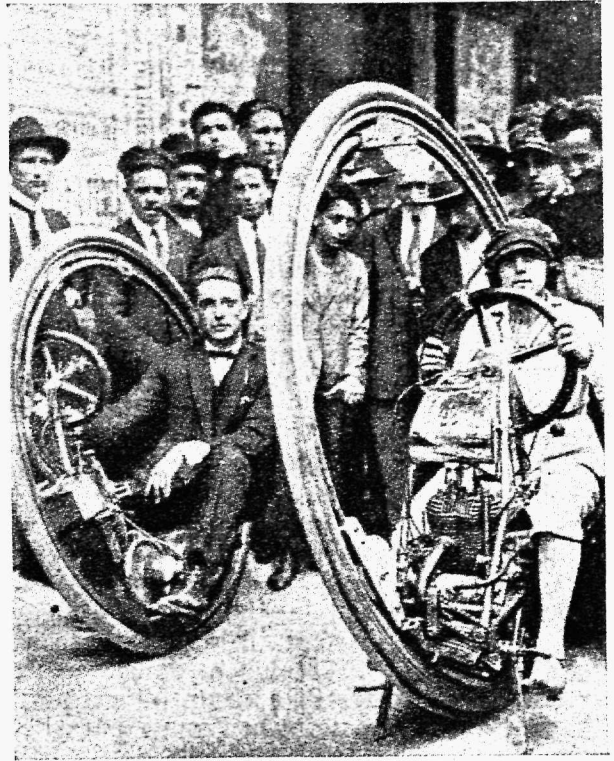
„et meie oleme õigustatud seda avama.“ „Otse kohustatud,“ toonitas kaupmees ja nõõpis oma kuue eest kinni.

Arst oli ümbriku avanud, aga kuna ta endale näpitsaid ninale hakkas seadma, võttis kirjanik paberlehe ning nõjatus kirjutuslauale lam-bivalgusele lähemale. Tema kõrvale asetus kaupmees. Arst jäi istuma endisesse poosi. „Ehk loete valjusti,“ tähendas kaupmees, ja kirjanik algas:

„Minu sõpradele.“ Ta seisatas naeratades. „Jah, siin seisab see veel kord, minu herrad,“ ja asjalikult luges ta edasi. „Umbes veerand tunni eest olen ma hinge heitnud. Teie seisate surmavoodi ümber ning valmistute seda kirja lugema — kui ta üldse veel on olemas minu surmatunnil, lisan juure. Sest võiks ju juhtuda, et minus jällegi paremad tunded tärkavad.“ „Kuidas?“ küsis arst. „Paremad tunded tärkavad,“ kordas kirjanik, „et ma selle kirja hävitan, mis minule ju enam kõige vähematki kasu ei too, teile aga ebamugavaid tunde võib valmistada, kui ta mitte mõnele teie seast isegi elu ei mürgita.“ „Elu ei mürgita,“ kordas arst küsivalt ja puhastas oma näpitsa klaase. „Rutemini,“ ütles kaupmees rusutud hääl. Kirjanik luges edasi. „Ja ma küsin, mis haruldane tuju on see, mis mind sunnib kirjutama, mille mõju ma nagu nii enam teie nägudel ei näe? Ja kui ma ka seda näeksin, oleks see lõbu liig väike, et katta seda häbematus, millest ma ennast kõige parema omatundega süüdlaseks tunnistan.“ „Hoo,“ hüüdis arst häälega, mis talle endale võõras. Kirjanik heitis vahelesegajale tõsise pilgu ja luges edasi. „See on ainult tuju, midagi muud, sest tõsiselt pole mul midagi teie vastu. Olete mulle kõik kaunis kallid, igaüks oma viisil, nagu minagi teile. Ma ei hinda teid sugugi madalalt, ja kui ma ka vahest teie üle olen naernud, pole ma teid kunagi südamepõhjast alaväärilisteks pidanud. Isegi mitte ning kõige vähem veel neil tundidel, millest teile siin kõige elavamaid ning piinlikumaid ettekujutusi püüan luua. Kust nimelt see tuju? Ehk on ta vahest siiski sügavast ning puhtast soovist võrsunud, mitte liig palju valedega siit ilmast lahkuda? Võiksin endale seda ette kujutada, kui ma ainuski kord kõige pisemat aimu sellest oleksin tunnud, mida inimesed nimetavad kahetsuseks.“ „Lugege ometi lõppu,“ käskis arst. Kaupmees, kes midagi halvatusetaolist oma sõrmis tundis kipitsevat, võttis kirjanikult paberlehe ning lasi silmad ruttu alla libiseda. „See oli ühele kohus, mu armsad, kuid ma ei või seda muuta. Kõik teie naised on minu omad olnud. Kõik.“ Kaupmees jäi äkki vait ja lehitsetes tagasi. „See kiri on üheksa aasta eest kirjutatud.“ Siis luges ta

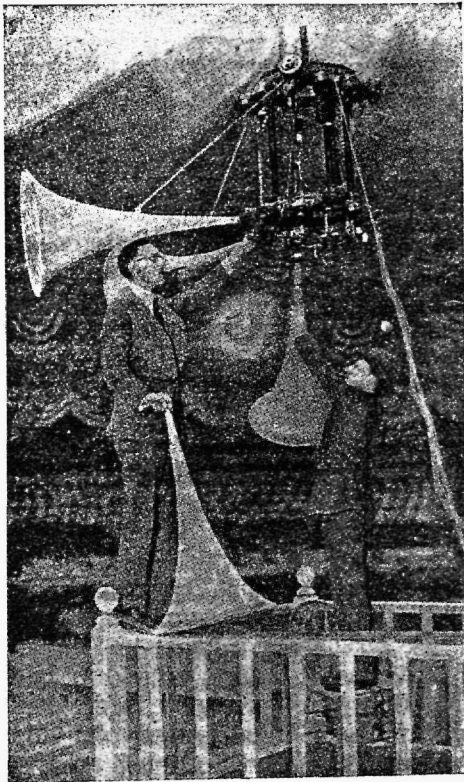
edasi: „Need olid nimelt väga mitmesugused suhted. Ühega elasin peaaegu nagu abielus mitmed kuud. Teisega oli umbes see, mida hulluks vahejuhtumiseks nimetatakse. Kolmandaga läks isegi nii kaugele, et me ühiselt surra meelitsesime. Neljanda viskasin trepist alla, sest et ta mind teisega peitis. Ja üks oli minu oma vaid üksainus kord. Hingate selle peale kõik kergemini, mu armsad? Ärge seda tehke. See oli kõige ilusam tund minu... ja ka tema elus. Nõnda, mu sõbrad. Rohkem pole mul teile ütelda. Nüüd panen paberi kokku ning panen ta kirjutuslaua laekasse, kus ta võib seista, kuni ma ta teises meeleolus hävitan või teie ta leiate, kuna ma juba surmavoodil leban. Elage hästi!“

Arst võttis kirja oma kätte ja luges ta veel kord otsast lõpuni läbi. Siis pöördus ta kaupmehe poole, kes üleolevalt oma seltsilisi silmitses, ning ütles: „Kui teie naine ka surnud on, jääb see siiski tööks.“ Kirjanik käis ärritatult ühest toanurgast teise, viskas vahetevahel nagu krampides pea kuklasse, siis kihhistas ta äkki läbi hammaste „Lurjus,“ ning vaatas oma sõnale kui mõnele asjale järele, mis õhus laiali valgus. Ta katsus endale seda noort olevust silme ette

Uus jalgratas.

Sellel on kõigest üks ratas, milles mootor asub ja sõitja.

Miljon korda kõvemini:

Ameerikas on uut moodi raadiotelefoni kõvendaja leitud, mis hääle kõla 1 miljon korda kõvemaks teeb.

seada, keda ta kord abikaasana oma kätes hoidnud. Siis kerkisid teised naiskujud esile, kelle peale ta vahest mõtelnud, siis jälle meelest heitnud, ainult üht ei lasknud ta oma kujutelmis aset võtta. Sest selle naise ihu oli temale kustunud ning värvitu, ja liig kaua on sest aega mööda, kus see temale armukese osa oli täitnud. Kuid hoopis teiseks oli ta temale saanud, suuremaks ning puhtamaks: sõbraks, tõsiseks seltsiliseks, täis uhkust tema edusammude üle, täis kaastunnet tema peitumustele, täis arusaamist tema sügavamast hingepõhjast. Talle ei näinudki võimatuks, et vanapoiss oma tigiduses muud polnud katsumud, kui temalt, salaja kadestavalt, riisuda seltsilist. Sest kõik see muu — mis tähtsus oli sel lõppude lõppeks? Ta mõtles oma enda vahejuhtumiste peale, mis tema rikkas kunstnikuelus tulemata ei võinud jääda, ja mille peale tema abikaasa kas kergelt naeratanud või nutnud oli. Mis tagajärjed olid neil? Ja kuhu on jäänud nende mõju? Kustunud ning kahvatanud, nagu too ammune tund, kus tema naine mõtlemata, tõsisemalt kaalumata ihele alatule inimesele kaenla viskus; samuti kustunud peaaegu, nagu mälestus tolle ajast ses surnud peas. Vahest oli see kõik vale? Viletsa igapäevase inimese kätte-

maks valitule, kelle teoste üle surmal pole võimu? Ja kui see ka oleks tõsi. Väike kätetasu oleks see siiski, nurjatu ning ebaõnnes-tunud.

Arst vaatas paberlehele, mis tema ees lebas, ja mõtles oma vanaldase, heasüdamlise naise peale, kes rahulikult kodus magas. Ka oma kolme lapse peale mõtles ta: kõige vanem, kes vabatahtlisena sõjaväeteenistuses viibis, esimene tütar, kes kihlatud kellegi advokaadiga, ning teine, kõige noorem, kes nõnda kena, et temalt ühel ballil keegi kuulus kunstnik luba küsinud, kas ta teda tohiks maalida. Tema mugav kodu tuli meele ja see, mis surnu kirjast vastu hoovas, ei näinud tal sugugi nii võimatuana. See oli oma tähtsuse äkki kaotanud. Arstil oli vaevalt tunne, et ta midagi uut oli kuulda saanud. Üks tume aeg tema elus tuli talle meele, mis oli umbes nelja- või viieteistkümne aasta eest, kus ta teatud sekelduste pärast oma arstlikus tegevuses meelt oli heitnud ja otsustanud lahkuda oma kodulin-nast, naisest ning lastest. Ühtaega oli ta siis laia ning kergemeelset elu hakanud elama, millesse keegi hüsteeriline daam oli mässitud, kes enda hiljem ühe teise armastaja pärast oli surmanud. Kuidas tema elu selle peale jälle endisele rööbastele oli valgunud, seda ei mäletanud ta üldsegi. Kuid tol halvval ajal, mis oli jälle möödunud nagu ta oli tulnud, sarnane mõnele haigusele, võis see juhtunud olla, et tema naine teda pettis. Muidugi pidi see nõnda olema ja talle näis, nagu oleks ta seda alati teadnud. Kas ei olnud tema naine kord va-l-mis seda üles tunnistama? Kas polnud ta sel-lest hakanud kõnelema? Umbes kolme- või neljateistkümne aasta eest?... Missugusel juhtumisel aga...? Kas polnud see kord ühel lõbusõidul hilja õhtul võõrastemaja terrassil? Asjata püüdis ta unustatud sõnu mälusse ko-guda.

Kaupmees nõjatus aknale ning vaatles pehmet koitvat kevadööd. Ta võttis kõik jõu kokku, et midagi oma surnud naisest meele tu-letada. Kuid kuidas ta seda ka ei püüdnud, nägi ta algul ikka ainult ennast lahtisel uktsel seisvat ning tundis karboli ja lillede lõhna. Alles pikapeale õnnestus tal luua selgemat pilti, aga see oli ka ainult pilt ülesvõttest, mis kodus klaveri kohal rippus ja kujutas kedagi daami kolmekümnendates aastates ballikleidis. Lõppeks nägi ta teda noore tütarlapsena, kes umbes kahekümneviie aasta eest talle arana ning kahvatuna „ja“-sõna annud. Peale selle tõusis õitseva naise kujutus tal'e silme ette, kes tema kõrval looshis istunud, pilk näi-telavale suundunud, hingeliselt külm ning osavõtmatu. Siis nägi ta üht armastajat

naist, kes teda tema pikalt reisilt ootama-tu soojusega vastu võtnud. Sellele pildile järgnes mälestus närvilisest ning hüsteerili-sest naisinimesest, kes oma halvade tujudega tema päevi mürgitanud. Siis näitas end hele-das hommikukleidis õrn kartlik ema, kes oma lapse haigevoodil valvas, kus varitses surm. Lõpuks nägi ta enda ees lebavat kahvatut ole-vust valusalt allatõmbunud suunurkadega, ja-hedad higipisarad otsal; eetrilõhnaga täidetud ruumi, mis tema hinge piimleva kaastundega oli täitnud. Ta teadis, et kõik need pildid ja veel sajad teised, mis nüüd arusaamatu ruttu temast mööda libisesid, kujutasid üht ja sama olevust, keda kahe aasta eest hauda lasti, kelle pärast ta nutnud ja pärast kelle surma ta end päästetuna oli tunnud. Talle näis, nagu peaks ta neist kujutustest valima ühe, et kindlale tun-dele jõuda, sest nüüd lendlesid häbi ning viha otsides tühjusse. Kahevahel seisis ta seal ja vaatles maju eemal aedades, millele kuupaiste kollakat ning punakat värvi heitis.

„Head ööd,“ ütles arst ja tõusis püsti. „Mul pole siin ka midagi teha,“ jahmaltas kaupmees. Kirjanik võttis paberlehe, pani selle oma kuue-tasku ning astus teise tuppa. Pikkamisi lähe-nes ta surmavoodile, ning teised nägid, kuis ta osavõtmatult, käed selja taga, laipa vaatles. Siis läks ta välja.

„Mis matusesse puutub,“ ütles kaupmees eesttoas teenrile, „siis võib ju selle kohta mi-dagi testamendis olla öeldud.“ — „Ja ärge unus-tage herra öele Londoni telegrammi saata,“ lisas arst omalt poolt juure. „Muidugi mitte!“ vastas teener ning avas ukse.

„Ma võin teid mõlemalid kaasa võtta,“ üt-les arst, keda tema vanker ootas. „Täna,“ vastas kaupmees, „mina lähen jala.“ Ta an-dis mõlemale käe ning sammus tänavat mööda linna poole.

Kirjanik astus arstiga vankri. Aedades hakkasid linnud laulma. Hobused sõitsid kaup-mehest mööda. Kõik kolm herrat tõstsid kü-barad, viisakalt ning irooniliselt, kõik ühesu-guste nägudega. „Kas teie teostest võib jälle varsti midagi uut teatris näha?“ küsis arst. Kirjanik ruttas neid äärmisi raskusi seletama, mis tema uuema draama lavastamist takista-vad ja mis, nagu ta pidi tunnustama, midagi ei sisaldanud, mis oleks inimestele püha. Arst noogutas küll pead, kuid ta polnud midagi kuul-nud. Ka kirjanik ei mõistnud isegi õieti, mida ta kõnelenud, sest need laused olid tal ammu pähe õpitud ning libisesid nagu iseendast tema huulilt.

Arsti maja ees astusid herrad tänavale, ja vanker sõitis edasi.

Arst helistas. Kumbki ei kõnelenud sõna.

Majahoidja sammude kostes ütles kirjanik: „Head ööd, armas doktor,“ ja siis ninasõõrme- tega tõmmeldes: „mina sellest igatahes omale ei kõnele ka midagi.“ Arst vaatas temast möö- da ning naeratas magusalt. Siis avati uks, veel üks südamlik käesurumine, ja arst kadus maija, kuna kirjanik edasi läks.

Vaikselt tänaval sammudes pistis ta käe põuetasku. Jah, kiri oli seal. Hästi hoituna ning kinni pitseerituna peab tema abikaasa selle peale tema surma leidma. Ja oma harul- dases kujutusvõimes, mis juba kord temale omane, kuulis ta oma naist hual sosistavat: Sina suurmeelne... Sina tugev...

MUST HOBUNE.

V. ROPSHINI (B. SAVINKOV) jutustus. Vene keelest J. R.

3

30. novembril.

Rühmaülem Sherebtsov teatab minule:

„Nii et meid võeti vangi, herra polkovnik, Mikashevitchi all, maakuulamisel. — Kutsher- jäjevi, Korjagini ja mind. Toodi Bobruiskisse ja viidi tshekasse. Tshakas ei olnud komissar, vaid paks naine (sodkom^{*)}), frentsh seljas ja kallifeed jallal; käes oli tal Nagan. Vaatas Kutsherjäjevi peale ja ütles: — „Rooma põlvede peal.“ Kut- sherjäjev roomas. Tema läheb trah! Naganišt. Siis ütleb Korjaginile: — „Rooma sina.“ Kor- jägin roomas siia ja sinna, aga ukseid seisavad tshekistid ja naeravad. Polnud midagi parata: ta roomas. Tema läheb uuesti trah! Tshekistid vedasid mõlemad surnukehad välja, aga sod- kom pöördub minu poole ja ütleb lahkesti: „Kui- das sinu nimi on, seltsimees?“ — „Vassilii“ — „Noh pole viga, seltsimees Vassilii, suitseta!...“ ja annab paberossi. Võtsin paberossi ja suit- setasin. Aga ta kutsub mind enese lähedale ja paneb käed õlgadele: — „Sa jutustad mulle ometi kõik, seltsimees Vassilii?... Palju teil hobuseid, suurtükkie ja püsse on?...“ Ma taht- sin talle tolmu silma puistata, aga tema karjus minu peale: „Valetad! Räägi tõtt, koera poeg!...“ — „Ei või teada“ — ütlen. — „Ahi nii, või nii?... Andke talle viiskümmend!...“ Antigi. — „Noh?“ Mina vaikin. Ta tõusis toolilt üles ja andis mulle piitsaga vastu nägu. Lõi näo veriseks. — „Viige ta ära. Veel viis- kümmend anda, aga siis piinata...“ Viidi mind karitsa, süüa ja juua ei antud; ainult irvitati: — „Sina“ — ütlevad — oled Juudas, oled enese isandatele ära müünud.“ Seal tulite teie, tänu Jumalale, ja vabastasite mind... See naiste- rahvas ühes komissariga olevat aga siin kuisagil peidus. Nende nimi on Teterin.

1. detsembril.

Jegorov otsis komissari üles, aga tema naist ta ei leidnud. Teterin olnud juudi perekonnas padja alla peitunud. Karistuseks laskis Je-

^{*)} Sodkom — содержанка комиссара = kom- missari armuke.

gorov suled padjast välja, lõi akna katki ja pu- rustas odava mööbli ära — tegi „natuke nalja“. Teterin poodi hommikul üles. Poos muidugi Fedja, ta venitas meelega silmuse tegemisega, seebitas nõõri, läks ära ega tulnud niipea ta- gasi. Nüüd on Fedja viina joonud ja lõunat söö- nud ja mängib gitarril:

Разстрѣляли сгоряча
Русские рабоче
Троцкого и Ильича
И все такое прочее...

(Vene töölised lasksid ägeduses Lenini ja Trotski maha ja teisi sarnaseid.)

2. detsembril.

Ma ütlesin: jagamatu elu... Ma lähen oma teed, Olga oma, mulle tundmatu teed. Meie kohal ei ole üks ja seesama taevast, meie ko- hal ei ole üks ja seesama maa. Olga hingab Moskvat sisse, mina hingan armastust Moskva vastu. Tema elab olevikust, mina tulevikust või minevikust. Võib olla olen ma talle vöö- raks jäänud, sest et ma kaugel olen. Võib olla, et tema raskete päevade peale mõni teine must vari on heitunud... Aga ma usun: „Suured veed ei või armastust kustutada, jõed ei või teda üle ujutada, sest armastus on tugev kui surm.“

3. detsembril.

Sõjaväe staabist tuli polkovnik Meier. Sä- tendavad hõbepagunid, hoitud nägu naeratab. Ta suitsetab sigarit ja räägib staabi uudiseid. Ma kuulen ainult: „Tema Kõrgeausus... Eks- tsellents... Herra minister... Parun... Kam- merherra.“ Ja siis: „Block... Kokkulepe... Pahempoolsed... Parempoolsed... Pariis... Jaapan... Ameerika... Tema on väga rahul, et sündmustekäigus on, et keskkohale lähedal on. Kui ta sigari suitsetanud, kummardub ta murelikult üle laua:

„Kuidas on, mu kallid?... Teie olete nähta- vasti ilma lubata peale tungima hakanud?“

„Jah, ilma käsuta.“

Londoni konverents,
kus Saksamaa ja liitlased heakstegemise kava asjas kokkuleppele jõudsid.
Viimane koosolek, kus protokollid alla kirjutati.

„Ai—ai—ai... Kuidas võib nõnda teha? Teie teate, sõjaväe ülemus ei ole sellega rahul... Mina ju saan aru, saan kõigest aru ja hindan kõrgelt, aga dispositsiooni pärast...“

„Missuguse dispositsiooni pärast?“

„Kuidas, missuguse pärast?..“ — ta paneb prillid ninale ja vaatab arusaamatult muile otsa. — „Dispositsiooni järele pidite teie Mikashevitshis ootama.“

„Keda ootama?“

„Sõjaväe ülemust ekstsellentsi.“

Mind tüütasid tema prillid ja tema jonnakas hääl ära, mind tüütasid staabid, ministrid ja kindralid. Aga ma valitsen enese üle. Kas ma võin sõnakuumatuses halba eeskujuga anda. Ja ma vastan kui koolipoiss:

„Olen süüdi, herra polkovnik.“

4. detsembril.

Wrede pahandas minu eest. Ta käib kaua nurgast nurka. Viimaks istub ta, hakkab suitsetama ja ütleb:

„Jurii Nikolajevitsh, kihutage nad minema.“

„Keda?“

„Need staabi mehed... Need ainult eksitavad, kui neid ei oleks olnud, oleksime juba Moskvast.“

„Teie olete sõjaväe vastu?“

Tal on piinlik ja ta jääb vaib.

„Sõjaväe vastu, aga keiserliku kõrguse suurvärssti poolt?“

„Tsaari poolt? Kes teile ütles, et tsaari poolt? Mina ei ole kellegi poolt. Mina ei tee poliitikaga tegemist. Mina olen soldat. Mina ei tunnista kunagi jõledat rahu ega võta pagumid kunagi ära. Kõige muu peale süüitan mina.“

Ta saab ägedaks, ta tunneb, et tal mõnes asjas õigus ei ole. Aga ta ei mõista oma veale mõtet anda. Ma naeratan:

„Ah, Wrede, Wrede... Kena on olla husaari-kornett, kõlistada kannustega, Kjubri restoranis lõunat süüa ja Pavlovskis daamidega amüseerida. Hea on ka tormijooksul Ungari ratsaväge raiuda. Aga halb on olla valge ehk veel halvem bandiit, sõdida kõrvalistes kohtades ühes Fedjaga Teterinide vastu kellegi Meieri juhatusel all... Kas see ongi revolutsiooni tulemus?“

Tema vihastab ja läheb minema. Aus ja vahva poiss. Mis eest ta oma elu annab?

5. detsembril.

Väljas oli kange külm. Suits hangub ära, hingeaur külmab. Hakid langevad õhust külmanult maha... Ma elan madame Minkovitshi juures. Madalal saalis on soe ja praetud sibula

lõhn. Mööbel on halli riidega üle tõmmatud, nurgas on tolmunud palm ja peegli ees laual suur perekonnaalbum. Albumis on noored kommerssandid ja noored Ameerika tüüpi isikud, — onupojad New-Yorgist. Madame Minkovitsh kardab pogrommi, nimetab mind kindraliks ja toidab Fedjat õhtuti täidetud haugiga. Et mul igav ei oleks, mängib õhtuti hoolega Chopini. Mul on siin imelik valsse kuulda, peaaegu võorastemajas, peaaegu vaksalis. Oga mängis neid... Kas ma näen teda jälle? Või lõpeb minu elu neis üksildastes rännakutes?

6. detsembril.

Jegorov nuusib linna mööda. Ta ei söö ega maga. Ta on kõik juudipoed läbi otsinud, õued läbi kaevanud, niisama keldrid ja ka põõningud; on ka surnuaial ja kirikuski käinud. Ta on tume ja kõneleb mulle pahaselt.

„Kes seda pagana naisterahvast teab... Tema ei hooli millestki... Rist ei maksa temale midagi. Aga küll ma tema üles otsin. Maa seest kaevan välja. Mina temale näitan! Kes seda ennem on näinud, et naisterahvas laseb Naganist. Kas neil vähe kaabakaid selle jaoks on... Näe, pühas kirjaski on öeldud: „See on sinu naine...“ Aga tema ei ole ju Teterini naine, vaid ainult sodkom — muud midagi...“

„Mis sa temaga siis teed?“

„Mis ma teen? Küll me Fedjaga juba midagi välja mõtleme. Küll me temal aju välja võtame. Niisugust ei ole patt ära põletada.“

Ta seisab ukse juures sirgelt, halli habemega ja vali. Ma tean: kui talle lubada — põletabki ära.

7. detsembril.

Madame Minkovitshil on peaaegu õigus... Uulitsal käivad patrullid. Nad valvavad korra järele. Aga korda ei ole, — palju joobnuid. Joobnud, karsked, soldatid ja ohvitserid riisuvad. Terves linnas on üleüldine varastamine, varjamatu päevane röövimine. Minu juure tuli eile arst, kelle käest apteek „ära ostetud“. Ta kaebab. Ütleb, et kommunistide ajal halvem ei olevat olnud: — „Muidugi, siis tassiti tshekkasse... Aga kas nüüd teie vabaduste juures ei veeta vastuluure osakonda?“ Vastuluure osakonnas on Jegorov. Mispoolest Jegorov on „tshekistidest“ teistsugune? Mispoolest olen mina komissarist parem? Meie usume iseguseid tõdesid, aga tõed on meil ühesugused; meie oleme ühesuguse võidega võietud. Meie võitleme omavahel, aga kodanik neab meid mõtlemaid, valgeid ja punaseid ühtviisi. „Isandad tülitsevad, aga teenijatel lendavad juuksepatšid“. Aga miks need teenijad meid kui orjad sallivad?

XXII TALLINNA PÖLLUMAJANDUSLISE NÄITUSE ÜLDJUHATUS.

Dr. J. Masing.

Joh. Reinthal.

8. detsembril.

Ma avan Uue Testamendi: „Ja sõna sai lihaks ja elas meie seas, täis õnnistust ja tõde...“ Kus on see lihastunud sõna, kus on meie tõde, meie Jumala õnnistus? Jegorov valetas, et ei tea, mis eest sõdime. Ma tean, mis pärast ma neid üles poon, aga ei tea, mis eest see kõik sünnib. Seljataga vabritseeritakse tsaari, ja mitte tsaarigi, vaid tsaarikest, mis kodus kasvunud ja karrikatuurne Napoleon. Kas selles on Venemaa pääsmine?.. Selles on kindralite ja isandate pääsmine. Nende pääsmine, keda Vene rahvas verega ühes sülitanud. Moskva... Moskva on teotatud ja kontsa alla tallatud. Mis meie selle asemele anname? Teise veel halvema teotuse ja soldati saapakontsa? Ehk võib olla uuestsündinud Mirabeau sentimentaalsed sõnakõlksud ja kahvatu jõuetuse?.. Pagan mind sundis sündima venelaseks.

9. detsembril.

„Jah, pagan mind sundis sündima venelaseks.“ „Jumalakandja rahvas“ on tüssanud. „Jumalakandja“ rahvas on kas orjameelne või mässab; vahel kahetseb ta pattu, vahel peksab ramma naist kõhtu mööda; vahel otsustab ta „ilmaküsimusi“, vahel peab kanu varastatud klaveris. „Meie oleme alatud, kurjad, tänamatud, meie oleme südames külmad ihnuskoid“. Iseäranis ihnuskoid. Isamaa eest sureb väike salgake, vabaduse eest võitlevad üksikud. Aga Mirabeau peab kõnesid. Teda kuulatakse. — kõik on selge, rehkendatud ja ennustatud. Näed

A. Johanson.

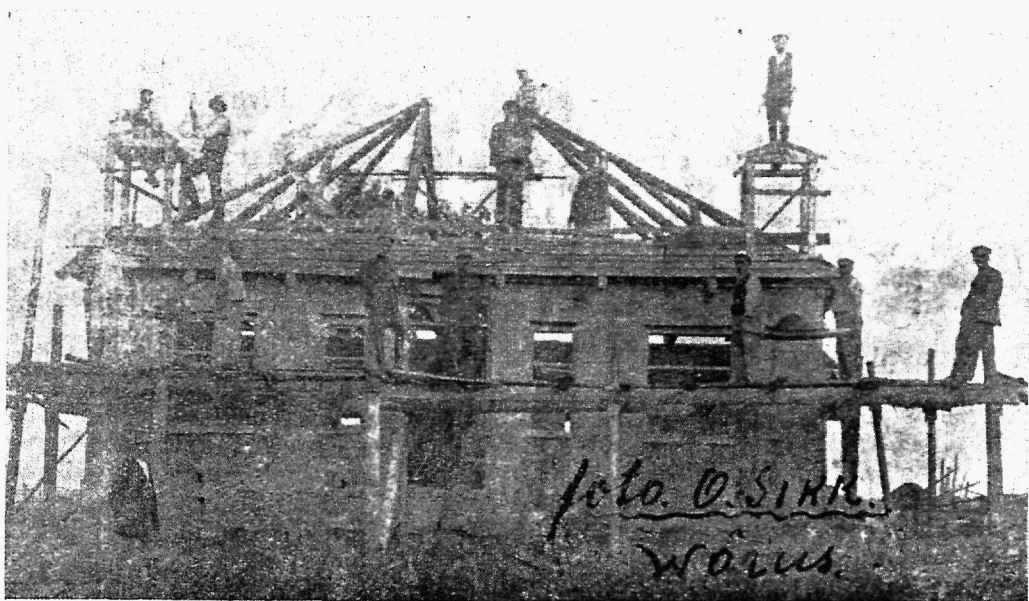
neid, — kõik on puhas, korralik ja viisakas. Aga kui nende magusat rahvaarmastust usud, siis tähendab see soondus uppumist, nagu upub Valgevene talupoeg „aknas“. Kus on pääsetee? Kas piinariistades või nagaikas? Nagai- kas või tühjades sõnades?

Esimene savimaja Võrus.

Savist ehitusi on seninlinnades hoo- pis vähe, sest et ehitajatel on nendesse vähe usku. Kui mõni üksik maal kuskil savimaja ehitab, siis kaldub alata- sata palju kõrvale õigeist ehituseno- test.

Pildistatud savimaja ehitab Võrus, J. Kanger; maja pik- kus on 32 jalga, laius 28 jalga ja kõrgus 10½ jalga.

Maja ehitatakse punasest tampsavist. Maksma tuleb sarnane maja elamisvalmilt kõige- rohkem 200.000—230.000 mk.

10. detsembril.

Madame Minkovitsh koputab minu ukse peale:

„Teie juure tuldi, herra kindral.“

Ma pööran ümber. Lävel seisab noor naisterahvas valges karvamütsis, tal on hallid pun- gis, ümmargused silmad ja värvitud nägu. Ta tuleb kaheldes mulle lähedale.

„Teie imestate? Mina olen Teterina.“

Ma ei imesta. Ta ei võinud tulemata jääda: ta oli tagaaetud ja ümberpiiratud kui hunt. Ma nihutan talle tooli:

„Istuge.“

Ta võtab rätiku taskust ja nutab. Ma vai- kin. Lävele ilmub kuulmatult Jegorov ja Fedja. Nad vahivad ahnelt üksisilmi tema peale.

„Mina tulin... Mina tulin teile oma teenis- tust pakkuma...“

„Missugust teenistust?“

„Ma tahan valgeid teenida.“

„Teie olite tsheka agent?“

Ta ütleb läbi pisarate:

„Mind sunniti... Vastu tahtmist...“

„Teie mees poodi üles?“

„Ta ei olnud minu mees...“

Palav rõngas pigistab minu kõri kinni... Oma käega laskis ta meie soldatid maha. Surma eel irvitas ta nende üle. Meie poosime tema mehe üles. Aga nüüd annab ta oma inimesi ära.

„Ma ei võta teid mitte oma teenistusse.“

Ta lööb silmad naeratades maha.

„Asjata... Ma olen kõigeiks valmis.“

„Kõigeiks? ... Kuulge, mis ma ütlen. Panen teile valimiseks ette. Kas ma annan teid nende

kätte seal või teie laste ise enese maha. Ot- sustage.“

Jegorov ja Fedja nihkuvad vähehaaval te- male lähemale. Ta ei usu. Ta ütleb:

„Teie teete nalja.“

„Ei.“

„See ei või olla...“

„Käsutäitjad!“

Ta tõuseb üles. Ta saab viimaks aru. Ta ei nuta ega naerata enam ja äkitselt suure hooga langeb ta põrandale. Tema tugev keha viskleb jõuetult maas. Ma ütlen: „Koristage ta ära.“

Jegorov astub talle juure ja tõukab jalaga.

„Tõuse üles, saadamas... Aeg on käes.“

Fedja aga pilgutab oma ainust silma:

„Madame, olge heaks, lähme habet ajama.“

11. detsembril.

Sool on hea asi. Aga kui sool tuimaks läi- nud, millega peab teda soolatama? Teie olete maa sool. Nii on öeldud Luuka evangeeliumis. Soola meil aga ei ole. Kõvat, tugevat soola. Seda on aga meie verivaenlastel küllalt. Rahu- liku tugitooli, puhaste tubade ja tasakaalus elu seisukohalt oleme samasugused röövlid kui nemadki. Ma ütlesin juba: me oleme ühe või- dega võietud. Olgu nii. Aga ma küsin: mis on parem: kas õnnelik, s. o. tühine elutsemine või patutegemine? Kes on tõele lähemal, kas püha Kassian või püha Nikolai? Kassian on preestri riietes, elab õnnist elu ja palvetab. Nikolai on jämedas rüüs, poris ja veres. Selle eest pühitsetakse Nikolai mälestust üheksa kor- da aastas. Mis meie teha võime? Kas meile on antud teada. „Ma vaatasin ja seal oli must

hobune ja selle seljas oli ratsanik, kelle käes oli mõõk.“

Fedja on köögis ja amüseerib nõudepesijaga. Nõudepesija on vana ja paks, aga Fedja ei ole väga valija. Ta on täna enese peenelt riidesse pannud, lauga võiga võidnud ja nägu kasekremiga pesnud, — „iluks“, nagu ta ütleb. Ta põksutab igatsedes gitarri peal, aga nõudepesija irvitab piiksudes. Fedjal on süda rahulik.

12. detsembril.

Punased hakkasid peale tungima. Ma lähen silla juure. Seda kaitsevad meie kätte vangid langenud punaväelased. Neid juhatab Wrede. Jõe teisel kaldal on paljas põõsastik, madal ja tihe roostik. Seal on küttide ahel. Punased annavad laisalt tuld, nagu pooltahtmata, nagu ei teaks milleks. Sillal on kuulipildujad. Üks kuulipildur, suur, punane poiss, viletsalt riides, tunneb minu ära ja ütleb rõõmsalt:

„Soovin tervist, herra polkovnik.“

„Kuidas läheb?“

„Pole viga.“

„Kus on parem?“

„Meie pool.“

„Kus meie pool? Meie või nende juures?“

Sest need ja teised oleme „meie“.

Ja ma küsin veel:

„Mis pooldest parem on?“

Ta naeratab laia suuga.

„Asi on selge! Teame, mis eest sõdime.“

„Mis eest?“

„Rasseeja eest.“

Venemaa eest! Just nagu Jegorovki! Tähendab, Venemaa pole sõnakõlks, mitte elutu nimetus koolikaartidel. Tähendab, mina pole ükski temaga vere läbi seotud. Tähendab, tema hääli kõlab neis lihtsais südameis... Venemaa... Temale, oma emakesele pühendame oma elu ja oma jõulise armastuse!

13. detsembril.

Punased jooksevad tormi. Jälle lõhkevad granaadid. Jälle ulub shrapnell. „Tuvikene“

ne“ tõmbab kõrva lingust ja pöörab nina jõe poole. Ma rahustan teda ja sõidan pikkamisi patarei juure. Korraga keerleb pea kohal ragedes ratas. Välgatab tuli. Suitsu hais täidab õhku. Ma langen tahtmatalt tagasi ja lasen päitsed lahti. „Tuvikene“ kargab püsti... Wrede jõuab mulle järele.

„Jurii Nikolajevitsh, meie ei suuda enam vastu pidada.“

Veri lööb mulle näkku.

„Miks?“

Ta vastab mulle rahulikult:

„Teie ei usu? Vaadake ise.“

Ma vaatan. Meie punaväelased võitlevad vahvasti, samuti kui ulaanid. Aga nad ei võigi alla anda: kui punased neid tabavad, puuakse nad kõik üles. Aga neid ei ole enam palju. Küttide ahel on juba sillal. Künka taga, patarei juures karjutakse juba „hurra“.

14. detsembril.

Nõnda. See on sündinud. Meie läheme tagasi. Mis ma kätte olen saanud?... Taga on minu kodumaa, ees — võõras piir. Kus on Moskva? Kus on unistused Moskvast?

Jälle oleme härmatanud metsas, jälle kõlisevad valjad ja kabjad müdisevad. Jälle norskab „Tuvikene“ ja nagiseb sadul. Jälle on alanud aastasadade väsimus. Ulaanid ei laula enam. Pöördun nende hõredate ridade poole. Wredel on pea norus, suure sineli krae üleval. Niisama norus on Jegorov. Ainult Fedja ei kaota head tuju. Ta on karvanahkse krae üles tõmmanud. Tal on soe ja ta laulab enese ette tasakesi:

Какъ были мы на балѣ,
На балѣ, на балѣ,
А съ бала насъ прогнали,
Прогнали по шеям...

(Olime palj peal, palli peal, palli peal; pallilt kihutati meid minema ja anti kuklasse).

Ma kamandan:

„Traavi... Marss!“

(Järgneb.)

KOIGI JÄRVEL.

Sügis sõudnud Saaremaale:
 kased kullas kirendavad,
 lepaladvad leegitsevad;
 verivirves värisevad
 haava hõbelised lehed.
 Lilled longus, leinalised,
 koltund kaunid kannikesed.
 Suremine sügisene,
 närbumine nutuline
 metsadelle, murudelle,
 vainudelle, väljadelle.
 Käisin kurvalt kaasikussa,
 laulsin leina lepikussa;
 jõudsin järve kallastelle.
 Haledasti helisesid
 lained lauluhäälelised;
 kurvad kellad kumisesid
 salajastes sügavustes.
 Lained luigelauliselt
 kallastella kohisesid.
 Õhtutaevas tulelises
 pilvepõlled punetasid,
 lillad linad leegitsesid.
 Päikse kuma kollasena
 läigiteles lainetella.
 Päästsin paadi kalda küljest,
 vallaliseks vaia küljest:
 ilus õhtu helenduses
 lainetessa libiseda,
 sõuda suurel sügavusel,
 mälestades muinasjuttu
 vesivaimust, näkineitsist,
 ihaldavast eneselle
 noorimehi nägusaida,
 vetevalda võrgutelles,
 alla laine avatelles.
 Ja ma mõtlen: kui ta tuleks,
 ise ilus imeliselt,
 valgem vahust valendavast.
 Silmad suured, sädelevad,
 sügavusest sinisemad,
 taevatähist tulisemad;

huuled ehast heledamad,
 põlevamad päevapunast.
 Juuksesalgad siidilised,
 kollase kuu karvalised,
 palmitsetud pärlitega,
 kaunilt järvekanadega *),
 läikivate lilledega.
 Kui ta tuleks, tasa tõuseks
 veteväljalt valendades,
 sügavusest säravana;
 kalasaba soomustega
 vilguks vikerkaare värvis.
 Sirutelles siidisõrmed,
 langetaks mind lainetesse,
 kisuks kaasa külmadesse,
 salalikku sügavusse.
 Kallistelles külma käega
 imeks elu inimesest,
 suudleks surnuks sureliku
 sääl, kus kalad kohutavad,
 põhjapori pimeduses,
 madud mustad, määratumad
 vihastena vingerdavad.
 Kardan külmi kallistusi,
 näkineitsi naeratusi,
 surmalisi sülelusi:
 pööran paadi kohe kallast.
 Tulemas on tasakesi
 öine õudus üle järve.
 Udulinad lainetavad,
 valendavad viirastused,
 kumendavad kangastused,
 mängil mustad mäherdused.
 Sügistähed sädelevad
 taevatelgi tumeduses.
 Üle metsa musta müüri,
 soode suurte sügavuste
 tõuseb taldrik tuleline,
 tulikahju karvaline:
 tõuseb täiskuu taevateele,
 põleb pilve pimedusest.

Myosotis.
 1924.

*) Vesiroosid saarekeeli.

MÕNDASUGUST.

Hea jahisaak Jäämerel.

Neil päevil jõudsid Tromsø'sse, Põhja-Norras, kolm hülgepüüdjat, kes kokku 77 surmatud ja 26 elusat jääkaru, üle 2500 surmatud hülge ja mõnisada vaati pekki põhjapoolsest Jäämerest kaasa tõid. Kogu saaki hinnatakse umbes 150 tuhande krooni (ümmarguselt 10 miljoni E. marga) väärtuslikeks. Üks laevadest tõi üksi 60 surmatud ja 21 elusat jääkaru, mis on üldse kõige suurem saak, mis üksik laev oma reisi kestvusel on saanud.

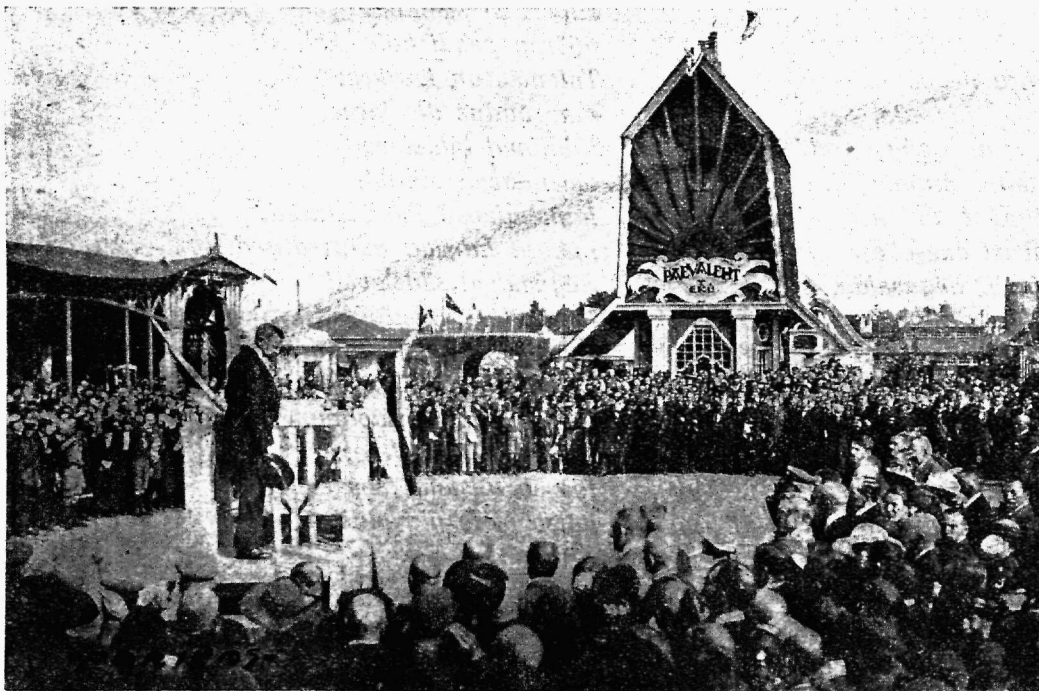
Üks teine laev „Orlando“ lõi omalt poolt sellega rekordi, et kaasa tõi 9 elusat ja 12 tapetud biisamit. Jahti olevat peetud Gröönimaa ümbruskonnas.

Arstirohi haigetele puudele.

Võitlus mitmesuguste seenehaigustega, mille all paljud meie kasulikkudest taimedest kannatavad, oli seni küsimuseks, mida raskeks otsustada peeti, kuna paljudel juhtumistel peaaegu võimatu on kaotada taimede sise-

Pildid Eesti põllumajandusliselt näituselt.

Vaade näitusplatsi keskelt linna poole.

*
Tallinna põllumeeste seltsi esimees dr. J. Masing peab näitusel avamiskõnet.
*

mistes osades pesitsevaid seeni enam või vähem mõjuvamate abinõudega. Nüüd on Ameerikas õige huvitavaid katseid tehtud teatud taimede seenhaiguse vastu võitlemises arstirohtude sissepritsimisega. Katsetajamena oli üks sort kastane, mis mõnes piirkonnas raskelt haiguse all kannatab. Nimelt pesitsevad kastanikoore all mikrooskoopilised seened, mis puukoorele vähjataoliselt kujutusi tekitab, mille tõttu nii vilja kui ka kogu puu kasvamine rikkub. Selle seene hävitamiseks pritsiti puutüvesse puuritud õige peenikestesse aukudesse iseäralist rohtu. Prits oli nii seatud, et ta täiesti iseisvalt töötas ja pikkamisi ning ühtlaselt päevade, isegi nädalate kaupa haigele puule rohtu andis, mille tõttu lõpuks korda läks kõiki puuosasid rohuga imbutada.

Katseid on tehtud mitmesuguste rohtudega, kuid paremaid tagajärki andis pritsimine liitiumkarboni ja liitiumhüdroxyd'iga. Vedeliku kokkuseadmisel peab muidugi väga silmas pidama, et see seent hävitaks ja mitte puule kahju ei teeks, kuna mõnikord suurem hulk vedelikku — üksikul juhtumisel 4½ liitrit 20 tunni jooksul — sisse pritsiti. Mõnikord võis juba kümne tunni pärast kindlaks teha rohu olemasolu lehtedes.

Nende pritsimiste praktiliseks tagajärjeks on olnud seenhaiguse kadumine.

Või mõju tervise peale.

Lehmapiimast valmistatud või sisaldab lapse kasvatamiseks ja inimese keha üldiseks heakäekäiguks tingimata tarvilikke vitamiinosasid. Sellepöolest erineb ta tuntuvalt kookus- ja kunstvõist, mis mingisuguseid vitamiine ei sisalda, kuna need tooresaines kas üldse puuduvad ehk jälle vitamiinid mitmesuguste keemiliste protsesside tagajärjel, mis tarvilikud või selgitamiseks, kõvendamiseks, surmataakse. Ühenduses sellega on Daani silmaarst dr. Olaf Blegvad huvitavaid tähelepanekuid teinud. Ta kinnitab nimelt, et nendel aastatel, millal Daanimaa oma või kergelt väljamaale saata saab ja sisemaal suuremal määral aseaineid tarvitama hakkab, lastel silmadepõletik (xerophthalmie) hoogu võtab. Selle haiguse põhjust tuleb otsida vitamiinosade puudumises toiduainetes. Daani eriteadlane lisab juure, et aastatel 1917.—1919., millal Daanist või väljavedu keelatud oli, haigus peaaegu kadunud oli ja see uuesti hoogu võttis või väljajao uuestialgamisega 1920. a. er.

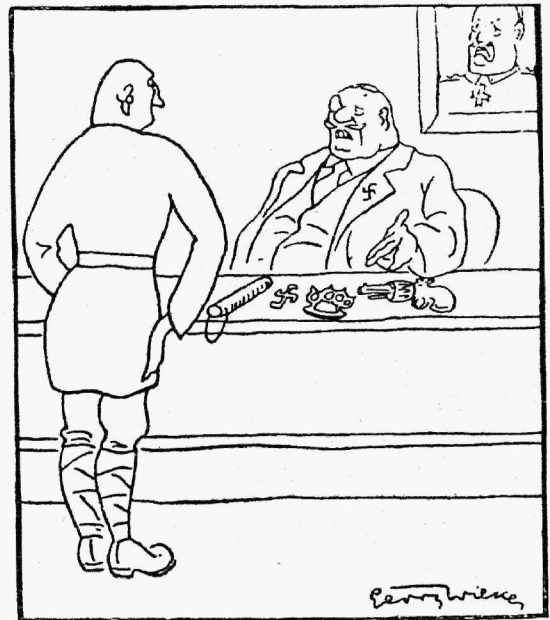
Mucha. (Varssav.)

Ameerika: „Vaadake seda viletsat naist Euroopat! Ta heidab varsti hinge, siis on teil maa peal ruumi küllalt!“

NALI.

Ulk. (Berliin.)

Saksamaa rahuseltside tegevus.

„Teie olete organisatsiooni liikmeks vastu võetud. Siin on kõik, mis teil kui liikmel tarvis.“

MALENURK.

Maletated.

Tallinn. Käesoleva aasta Eesti Maleseltsi 1-se kategooria turniir lõppes üllatuseks Kuskov'i võiduga, teiseks tuli Feldt, kolmandal ja neljandal kohal dr. Brasche ja Israel, viiendal — Friedemann.

1-st septembrist on mänguõhtud kaks korda nädalas, pühapäeval ja neljapäeval. Peale suvist puhkust on mitmed kavatsused kerkinud. Tahetakse korraldada simuhtaan (mitmevastase) mängu, välläturniire. Oktoobrikuu algul kavatsetakse iga-aastast Tallinna turniiri pidama hakata.

Üleriiklise Male-Liidu põhikiri on väljatöötamisel. Hollandi. Üleriiklises turniiril tuli, nagu arvata võis, Euwe 7 punktiga esimesena pärale; teine oli Davidson. Inglismaa. Inglise ilmariigi esivõistlustel omandas Atkins I auhinna 8½ punktiga. Järgnevad: Yates — 8, Thomas — 7½ punktiga. Teises turniiris võitis Rubinstein I koha, võites kõik 11 mängu. Naiste turniiris pääsis ette Inglise naisemängija neiu Price 9 punktiga.

Vahemängude (partide) ja ülesannete järjestusest.

Vahemängude järjestuses võetakse arvesse esiteks esimese valge käigu lähteruut. Jaotatakse enne

tähtjoonte (a, b...h) järele ja siis numberjoonte (1, 2...8) järele. Nii on kõige esimene punkt selles jaotuses a2 ja kõige viimane — h2. Teiseks võetakse arvesse esimese valge käigu sihtruut. Jaotus — samasugune. Nii siis esimene võimalus 1. a2—a3 (1. a2—a4 on teine võimalus, sest 3L4) ja viimane võimalus 1. h2—h4. Nüüd võetakse arvesse esimese musta käigu lähte-, siis sihtruut, teise valge käigu lähte- ja sihtruut jne., kuni jaotatavate (klassifitseeritavate) mängude jaotus täielikult läbi viidud.

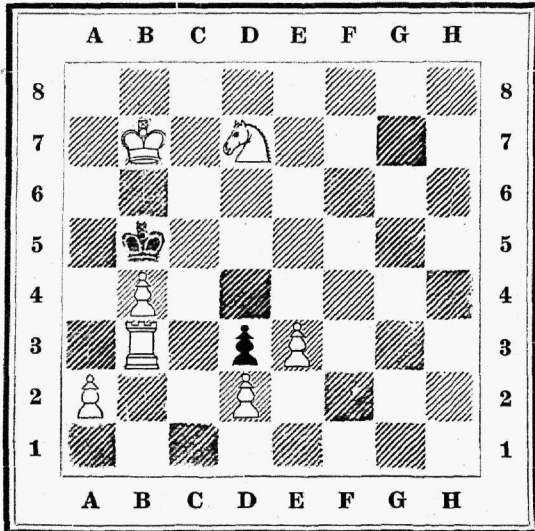
See jaotusviis on esimest korda läbi viidud raamatus, mis Tallinna Eesti Maleseltsi ülesandel J. Tünni poolt toimetatud ning praegu väljaandjat ootab.

Ülesannete järjestusel võetakse arvesse esiteks valge kuninga asend (esimene võimalus — a1, teine — a2, viimane — h8), siis valge lipu, vankrite, odade, ratsameeste ja etturite asendid, lõpuks mustade malendite asendid.

Ülesanne nr. 35.

Kokku seadnud V. Pauly.
(Basler Natztg. 1924.)

Mustad.

Valged.

Valged: K b7, V b3, R d7, S a2, b4, d2 ja e3.
Mustad: K b5, S d3.

Valged algavad ja annavad matt kolme sammuga.

Ülesande nr. 23 lahendus.

- A. 1. L e1 — g1 K d8 — c8
- 2. L g1 — a7 R a8 — b6 (c7)
- 3. L a7 — c7 ×
- 1. K d8 — e8
- B. 2. L g1 — a7 R a8 — c7 (b6)
- 3. L a7 — b8 × (: e7 ×)
- 1. R a8 — b6
- C. 2. L g1 : b6 + K ∞
- 3. L b6 — c7 × (ehk b8 ×)
- 1. R a8 — c7
- D. 2. L g1 — a7 K d8 — c7 (e8)
- 3. L a7 : e7 × (b8 ×)
- 1. V f8 — e8
- E. 2. nagu A ehk B
- 1. V f8 — h8
- F. 2. L g1 — g7
- 3. L g7 : h8 × (ehk d7 ×)
- 1. V f3 — f3
- G. 2. L g1 — g8 + V f3 — f3
- 3. L g8 : f8 × j. n. e.

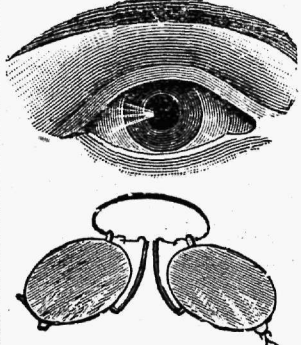
Õiendus.

Maleülesandel, mis on trükitud „Aos“ nr. 35, peab olema pealkiri nr. 34 (32 asemel).

„Aos“ nr. 36 trükitud lahendusel peab pealkiri 19 (mitte 20) olema. Et probleemid nr. 19 üks (meie poolt pärast õiendatud) trükiviga oli, siis tõime lahendused ülesannete nr. 20 ja 21 kohta enne, kui lahenduse nr. 19 kohta.

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

UUK.

Narva mnt. 4

Odavam
prillideäri ja -töös-
tus

TALLINNAS.

Paul Michelson,

Väike Karja tän. nr. 6, Tallinnas.

Soovitab igasugu

kübaraid ja mütse

meestele, lastele ja koolilastele.

Hinnad odavad.

Pariisi

valmisriiete kauplus

V. Pärnu mnt. 36.
(Tõnismäe nurgal.)

Soovitab suure tagavara tõttu
odavate hindadega meeste-
rahva valmisriideid.

Võetakse tellimisi vastu. Töö
headuse eest täielik vastutus.

Austusega räitsepp P. Pöder.

Töökool ja õppekool. Kasvatus-teadusline teos. C. H. Niggol. Hind 50 mk.

Maria Montessori meetodi äraldused. Kasvatuslik süsteem. C. H. Niggol. Hind 60 mk.

Meie jõumajanduse sihtjooned tulevikus. Prof. A. Kink. Hind 40 mk.

Tartu-Pihkva ja Narva veetee. Prof. A. Kink. Hind 40 mk.

Lõhkeained. I osa. D. Buxhoevden. Hind 100 mk.

Parlament. Riigiteadus. H. V. Gerlach. Tõlk. P. Grünfeldt. Hind 35 mk.

Mida võiks igäiks suguhalgustest teada. Dr. A. Rütman. Hind 75 mk.

Kuidas kunstlikult nooreks saada. Loodusloolised uurimused. Prof. Steinach. Hind 30 mk.

Täielik malemängu õpetus. A. Burmeister. Hind 135 mk.

Nahksuka jutud. I indiaanilugu. F. Cooper. Tõlkinud J. Sander. Hind 135 m.

Prints ja kerjus. Romaan. Mark Twain. Tõlkinud A. Oras. Hind 130 mk.

Väikesed rõõmud ja mured. Muinasjutud. G. Galina. Tõlkinud E. Jõgi. Hind 120 mk.

Frithjoif. Norra rahvaeepos. Ümber jutustanud P. Grünfeldt. Hind 75 mk.

Minu kodust. Lasteraamat. J. Lattik. Hind 130 mk.

Lapsepõlve Kungla. Lood ja lallitused lastele. K. E. Sõõt. R. Kiviti ilustused. Hind 130 mk.

Kolm muinasjuttu lastele. Z. Topelius. Soome keelest M. Nurmik. Hind 50 m.

Jänes Vemmalsaare juhtumised. Anni Svan. Soome keelest tõlkinud L. Luiga. Hind 80 mk.

Jaunart Jauram. Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 70 mk.

Jaunart Jaurami jõngermannid. Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 65 mk.

Jõngermannide jandid. Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 60 mk.

Vallatused ja riukad. Kuus lõbusat lugu. Piltides kujutanud Vilhelm Busch. Eestistanud Endor Tendor. Hind 160 m.

Kahupea Kaarel. Pildiraamat 3—6-a. lastele. Dr. H. Hoffmann. Eestistanud Endor Tendor. Hind 140 mk.

Omavalgust edasi. Karakteri kasvatusline lugemine. Gizyk, Paul. v. Tõlkinud G. E. Luiga. Teine trükk. Hind 150 mk.

Taeva-Käabus. Muinasjutt-brosheer. J. Oro. Ilustanud Gori. Hind 30 mk.

Saadaval pealadus

T. E. K.-Ü. „Päevalehe“ raamatu- ja kirjutusmaterjaalikaupluses

Jaani t. nr. 6. Krediid-Panga majas,
ja kõigis „Päevalehe“ abitalitustes

ning paremates raamatukauplustes.

Piltidega ilustatud nädalakiri

„AGU“

on kaunim, huvitavam ja väärtuslikum
ajakiri Eestis

Ajakiri „AGU“ on rahvatükkooliks, mis igaühele kättesaadav ja teadust, kirjandust ning kunsti rahva sekka kannab.

„AGU“, kui kultuuri levitaja, ei peaks üheski kodus ega raamatukogus puuduma!

„AGU“ toob igas numbris rahvalikus keeles kirjatükke kultuuri ja teaduse aladelt.

„AGU“ toob igas numbris lühemaid, hästivalitud huvitavaid jutte ja novelle.

Igas numbris hulk lühemaid huvitavaid teateid nutest leidustest ja sündmustest kõigil kultuuri aladel.

Igas numbris Euroopa nalja- ja pilkelehtedest paremad naljapildid ja karikaatuurid.

Alati väärtuslik ja põnev romaan.

„AOS“ nr. 16 algas Norra kirjaniku Sven Elvestadi haruldaselt põnev sotsiaalne

kriminalromaan „MONTROSE.“ Uutele tellijatele saadetakse need nr-id järele, kus see romaan juba ilmunud. „AOS“ nr. 16 algas ka „Prohvet Maltsvet“.

„AGU“ toob igas numbris hulk pilte kirjatükkide seletamiseks ja päevasündmuste kohta kodu- ning väljamaal.

Igal numbril hinnata kaasas värvi-
trükipilt kodu- või väljamaa kunstnikkude tähtsamatest maalidest. „AGU“ on esimene Eesti ajakiri, mis värvi-
trükipilte kaasa annab.

Rohkete piltide ja hea paberi tõttu läks „AGU“ juba läinud aastal nõnda palju maksma, et senine üksiku numbriga ja tellimise hind kaugeltki kõiki kulusid ei katnud.

Tänavu aasta algul tõsteti suurel määral postimaksu. Peale selle hakkas „AGU“ tänavu aastal värvi-
trükipilte kaasa andma, et kunsti rahva seas levitada. Sarnaste piltide hind eraldi müügil on mitukümmend või koguni mitusada marka.

Seda kõike arvesse võttes on väljaandja osühisus sunnitud ajakirja „AO“ tellimise ja üksiku nr. hinda 1. maist s. a. tõstma.

„AO“ tellimise hind 1. maist on:

Kuulutuste hind:

1 kuu peale	150 marka.
2 „ „	300 „
3 „ „	450 „
6 „ „	800 „
12 „ „	1500 „

1 lehekülj	3500 marka.
1/2 „	1750 „
1/4 „	875 „
1/16 „	220 „

Üksiku numbriga hind 40 marka.

Tellimisi võtab vastu „Päevalehe“ kontor, Tallinn, Pikk tän. 2. Peale selle võib „AGU“ tellida raamatukaupluste ja kõigi vabariigi postkontorite kaudu.

Kirjade aadress: Tallinn, „AGU“.

Tallinna Eesti Kirjastus-ühisus.